

Raad van de
Europese Unie

Brussel, 20 juni 2016
(OR. en)

10255/16

COHOM 79
COPS 192
CFSP/PESC 485
CSDP/PSDC 344
FREMP 116
INF 110
JAI 579
RELEX 517

RESULTAAT BESPREKINGEN

van:	het secretariaat-generaal van de Raad
d.d.:	20 juni 2016
aan:	de delegaties
nr. vorig doc.:	10138/16 COHOM 72 COPS 188 CFSP/PESC 478 CSDP/PSDC 338 FREMP 111 INF 108 JAI 570 RELEX 513
Betreft:	Jaarverslag van de EU over mensenrechten en democratie in de wereld in 2015 - Thematisch verslag

Voor de delegaties gaat in bijlage dezes het jaarverslag van de EU over mensenrechten en democratie in de wereld in 2015 - Thematisch verslag, aangenomen door de Raad in zijn 3477e zitting op 20 juni 2016.

**JAARVERSLAG VAN DE EU
OVER MENSENRECHTEN EN DEMOCRATIE
IN DE WERELD IN 2015**

Thematisch verslag

(Raad Buitenlandse Zaken, 20 juni 2016)

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
1. Inleiding	3
2. De EU-mensenrechtenaanpak van conflicten en crisissituaties	11
3. Aangaan van de voornaamste uitdagingen inzake mensenrechten en democratie	22
4. Mensenrechten in het externe beleid van de EU	48

1. Inleiding

Tegen een achtergrond van instabiliteit en conflicten in het Midden-Oosten en delen van Azië en Afrika, de daaruit voortvloeiende migratiecrisis en herhaalde terroristische aanslagen op burgers, was 2015 een jaar van buitengewone uitdagingen voor de Europese Unie en de internationale gemeenschap in het algemeen. ISIS/Da'esh breidde zijn actieradius uit tot delen van Syrië en Irak, hetgeen massale gruweldaden en schendingen van mensenrechten met zich mee bracht, in het bijzonder gericht tegen minderheden. In vele andere delen van de wereld zagen wij ernstige schendingen van de mensenrechten en een zorgwekkende trend van intimidatie van en aanvallen op activisten en het maatschappelijk middenveld.

In 2015 nam de EU het nieuwe **EU-actieplan inzake mensenrechten en democratie (2015-2019)**¹ aan, waarin de prioriteiten en strategie van de EU voor de komende vijf jaar worden uiteengezet. Dit actieplan heeft tot doel voort te gaan met de uitvoering van het **strategische kader voor mensenrechten en democratie uit 2012**², met voldoende ingebouwde flexibiliteit om indien nodig op nieuwe uitdagingen te reageren. Het actieplan streeft tevens naar een betere aanpak van problemen door middel van gerichte acties en het systematisch en gecoördineerd gebruik van alle EU-instrumenten, met name richtsnoeren, instrumentaria en andere overeengekomen standpunten en de diverse externe financieringsinstrumenten van de EU, meer bepaald het Europees instrument voor de democratie en de mensenrechten. Het actieplan is opgesteld op basis van de gezamenlijke mededeling "Keeping human rights at the heart of the EU agenda"³, van de hoge vertegenwoordiger en de Europese Commissie.

¹ *EU-actieplan inzake mensenrechten en democratie:*
http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_en.pdf. Het nieuwe actieplan is onderverdeeld in de volgende **5 hoofdstukken**: **I.** De inbreng van lokale actoren vergroten **II.** Aandacht voor problemen in verband met de mensenrechten **III.** Zorgen voor een complete mensenrechtenaanpak bij conflicten en crises **IV.** Bevorderen van meer samenhang en consistentie en **V.** Een doeltreffender EU-beleid op het gebied van mensenrechten en ondersteuning van de democratie.

² Zie Raad van de Europese Unie: Strategisch kader en actieplan voor mensenrechten en democratie van de Europese Unie, doc. 11737/12, van 25 juni 2012.

<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11737-2012-INIT/nl/pdf>

³ JOIN(2015) 16 final:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015JC0016&rid=2>

De speciale vertegenwoordiger van de EU (SVEU) voor de mensenrechten, Stavros Lambrinidis, die benoemd werd in 2012, zette - onder het gezag van de HV/VV - zijn werkzaamheden voort om de samenhang, effectiviteit en zichtbaarheid van het aspect mensenrechten in het buitenlands beleid van de EU te vergroten. De nadruk lag in 2015 in hoofdzaak op intensivering van de samenwerking van de EU op het vlak van mensenrechten met strategische partners met een belangrijke regionale en multilaterale aanwezigheid, onder meer door middel van nieuwe bezoeken aan Mexico, Brazilië, China en Zuid-Afrika; meer aandacht voor de buurlanden van de EU, onder meer middels eerste bezoeken aan Marokko en Azerbeidzjan; voortgezette sterke betrokkenheid bij geselecteerde landen in overgang, waaronder Myanmar/Birma en Bahrein en de start van de eerste mensenrechtenbesprekingen met Cuba; en het meer naar de voorgrond halen van de samenwerking van de EU met de VN en met regionale mensenrechtenmechanismen om de regionale inbreng te bevorderen en het universele karakter van de mensenrechten te bepleiten, onder meer door de start van een eerste beleidsdialoog over mensenrechten met de mensenrechtenmechanismen van de Associatie van Zuidoost-Aziatische Staten (ASEAN) en verdieping van de samenwerking met de Afrikaanse Unie.

In thematisch opzicht bleef de SVEU grote nadruk leggen op het mondig maken van mensenrechtenverdedigers en het maatschappelijk middenveld, en het aanpakken van de steeds moeilijker situatie waarin zij in veel landen verkeren. Nadruk op het beëindigen van het harde optreden tegen en het terugdraaien van nieuwe restrictieve wetten op niet-gouvernementele organisaties (ngo's), inzet voor de vrijlating van mensenrechtenverdedigers, instellen van efficiëntere steunregelingen en streven naar herstel van de dialoog die nodig is om deze zaken aan te pakken, vormden een belangrijk aandachtspunt van verscheidene missies en vervolcontacten in 2015.

Door middel van bezoeken aan bijna twintig landen in 2015, toespraken in talrijke multilaterale vergaderingen op hoog niveau, en bijeenkomsten met honderden belangrijke vertegenwoordigers van regeringen, internationale organisaties en het maatschappelijk middenveld, streefde de SVEU er ook naar de EU als vooraanstaande mondiale speler op het gebied van mensenrechten doeltreffender en zichtbaarder te maken en te pleiten voor de kernprioriteiten van de EU, waaronder vrijheid van meningsuiting en vereniging, vrouwenrechten, bestrijding van foltering, non-discriminatie, afschaffing van de doodstraf, economische, sociale en culturele rechten, het bedrijfsleven en de mensenrechten en bevordering van de verantwoordingsplicht bij mensenrechtenschendingen.

Op **multilateraal niveau** was de EU zoals steeds een krachtig pleitbezorger van de universele bevordering en bescherming van de mensenrechten, met name via de Derde Commissie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties en de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties, maar ook via gespecialiseerde organisaties van de VN, zoals de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO). In deze context zette de EU zich in voor haar thematische en landenprioriteiten en werkte zij samen met landen uit alle regio's bij de verwezenlijking van haar doelstellingen. De EU steunde ook de integratie van de mensenrechten in de werkzaamheden van de Verenigde Naties (VN) meer in het algemeen, en pleitte voor een op mensenrechten gebaseerde aanpak van de doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling, die in het kader van Agenda 2030 in september 2015 zijn aangenomen. In februari nam de Raad conclusies aan over de prioriteiten van de EU in de mensenrechtenfora van de Verenigde Naties⁴. De EU maakte verder gebruik van een jaarlijks strategisch werkplan, regelingen voor de lastenverdeling met de EU-lidstaten en gerichte acties om haar deelname aan deze fora effectiever te maken. Tevens werkte de EU nauw samen met het VN-Bureau van de Hoge Commissaris voor de mensenrechten (OHCHR), de Raad van Europa en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE).

⁴ 6012/16: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6012-2016-INIT/nl/pdf>

EU-instrumenten

De EU beschikt over een breed scala van beleidsmaatregelen, instrumenten en financieringsinstrumenten ter bevordering en verdediging van de mensenrechten. Hiertoe behoren onder meer openbare diplomatie (EU-verklaringen en verklaringen), meer discrete diplomatieke instrumenten (zoals demarches⁵ en politieke dialogen), maar ook richtsnoeren en landenstrategieën inzake mensenrechten, regelmatige dialogen over de mensenrechten, en financiële samenwerkingsprojecten, waaronder steun voor het maatschappelijk middenveld. De EU streeft ernaar te zorgen voor een optimale coherentie van deze instrumenten, d.w.z. deze zo doeltreffend mogelijk en in samenhang met elkaar te gebruiken om de beste resultaten te behalen. Mensenrechtenkwesties mogen niet worden beperkt tot mensenrechtendialogen, bijvoorbeeld, en zijn zo opgenomen in de agenda van andere vergaderingen, met inbegrip van politieke of andere dialogen (bijvoorbeeld over visumliberalisering) en topontmoetingen.

Mensenrechtenrichtsnoeren: de EU heeft 11 richtsnoeren⁶ aangenomen waarin prioritaire gebieden van het externe optreden worden genoemd. De meest recentelijk aangenomen richtsnoeren zijn die over vrijheid van godsdienst of levensovertuiging en vrijheid van meningsuiting online en offline. Zij zijn hoofdzakelijk bedoeld als een praktisch instrument voor het aansturen van de EU-actoren in de wereld bij de uitvoering van de EU-prioriteiten inzake mensenrechten op lokaal niveau. De richtsnoeren worden regelmatig geactualiseerd.

Landenstrategieën inzake mensenrechten: deze strategieën worden grotendeels op lokaal niveau opgesteld door de EU-delegaties en zijn gebaseerd op een analyse van de mensenrechtensituatie in een bepaald land. De strategieën zijn bij het zorgen voor de samenhang van het beleid centraal komen te staan. Hierin worden de belangrijkste prioriteiten voor het optreden van de EU inzake mensenrechten en democratie genoemd, de voor de korte en de lange termijn essentiële doelstellingen bepaald en concrete activiteiten beschreven die kunnen worden uitgevoerd om deze doelstellingen in het desbetreffende land te bereiken.

⁵ Een demarche is een vorm van diplomatieke vertegenwoordiging. Zij is een formele benadering van de vertegenwoordiger van een derde land of internationale organisatie om te informeren of te overtuigen, of de formele standpunten van een regering over een bepaald onderwerp in te winnen. Een demarche kan een schriftelijke of mondelinge vorm aannemen.

⁶ Zie voor een volledige lijst van de 11 mensenrechtenrichtsnoeren van de EU:

http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/index_en.htm

http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/index_en.htm

Mensenrechtendialogen: In de loop der jaren is met een toenemend aantal landen een mensenrechtendialoog aangegaan. Tot de doelstellingen behoren: bespreken van kwesties van wederzijds belang en versterken van de samenwerking betreffende mensenrechten in multilaterale fora zoals de Verenigde Naties, de EU in staat stellen haar bezorgdheid over schendingen van de mensenrechten met partnerlanden te delen, informatie verzamelen en streven naar verbetering van de mensenrechtensituatie in het betrokken partnerland. Deze dialogen zijn essentiële instrumenten voor de EU om bilateraal overleg te voeren over de mensenrechten, onder meer over specifieke thema's, zoals foltering, de doodstraf, de vrijheid van godsdienst of overtuiging, de vrijheid van meningsuiting online en offline, handicaps, vrouwen- en kinderrechten, fundamentele rechten en beginselen op het werk en samenwerking in multilaterale fora.

De EU voerde in 2015 mensenrechtendialogen en overleg met 34 partnerlanden en regionale groepen. De dialogen werden hervat met Egypte en Tunesië (met beide landen had de laatste dialoog in 2010 plaatsgevonden) en, voor het eerst sinds 2009, met Belarus. Voorts voerden vele van de 79 Afrikaanse, Caribische en Stille Zuidzeelanden die partij zijn bij de Overeenkomst van Cotonou een dialoog met de EU.

Voorafgaand aan mensenrechtendialogen vindt overleg plaats met maatschappelijke organisaties in Brussel en in het gastland van de dialoog. Over het resultaat van de dialogen worden ook informatiebijeenkomsten gehouden. Beleidsfora en dialogen worden aangevuld met technische vergaderingen met maatschappelijke organisaties in de loop van het jaar, waarin de EU informatie verstrekt over haar activiteiten en beleidsmaatregelen. In mei 2015 werd met **Tunesië** een vernieuwend initiatief georganiseerd om een "trialoog" te voeren tussen het maatschappelijk middenveld, de Tunesische regering en de EU, tegelijk met de mensenrechtendialoog tussen de EU en Tunesië.

De EU in de mensenrechtenfora van de Verenigde Naties

Partnerschap EU-VN op het gebied van de mensenrechten: De EU zet zich sterk in voor de mensenrechtenorganen van de VN, en pleit voor een reactief, doeltreffend en invloedrijk VN-mensenrechtensysteem. De EU steunt de Hoge Commissaris en zijn medewerkers bij hun wereldwijde mensenrechtenactiviteiten. Zij bevordert de volledige samenwerking met de speciale procedures van de VN-Raad voor de mensenrechten, onder meer door te zorgen voor onbelemmerde toegang voor de mandaathouders en contact met personen en het maatschappelijk middenveld. De EU staat onwrikbaar achter de verdragsorganen van de VN en maakt bij haar landenactiviteiten gebruik van hun bevindingen en aanbevelingen. Evenzo steunt de EU de universele periodieke doorlichting (Universal Periodic Review, UPR) en dringt zij er bij alle landen op aan ten volle aan dit proces mee te werken, onder meer door de aanbevelingen op te volgen.

70e zitting van de Derde Commissie van de Algemene Vergadering van de VN: De Derde Commissie (sociale, humanitaire en culturele zaken) van de 70e zitting van de Algemene Vergadering van de VN hield zich in oktober/november 2015 bezig met ongeveer 60 resoluties, en de EU was zeer actief, want zij legde negen formele verklaringen af en voerde het woord in meer dan 45 interactieve dialogen met VN-ambtenaren, mandaathouders voor mensenrechten en de Hoge Commissaris voor de mensenrechten. De initiatieven van de EU hadden betrekking op vrijheid van godsdienst of overtuiging, de rechten van het kind (samen met de Grulac⁷), de Democratische Volksrepubliek Korea (samen met Japan) en Myanmar/Birma, die alle met aanzienlijke steun werden aangenomen - en zij steunde ook een aantal initiatieven van partners, waaronder resoluties betreffende Iran, Syrië en mensenrechtenverdedigers.

Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties, zitting 28 tot en met 30 en twee bijzondere zittingen:

2015 was opnieuw een druk jaar voor de Mensenrechtenraad, met de drie reguliere zittingen aangevuld met twee bijzondere zittingen: één op 1 april in het licht van de terroristische aanslagen en mensenrechtenmisbruiken en -schendingen gepleegd door de terroristische groep Boko Haram, en een andere op 17 december betreffende de voorkoming van verdere verslechtering van de mensenrechtensituatie in Burundi.

⁷ Grulac - Groep van Latijns-Amerikaanse en Caribische landen

Internationale Arbeidsorganisatie (IAO), Internationale Arbeidsconferentie en Raad van

Beheer: Bij de IAO werden in 2015 tijdens de 104e Internationale Arbeidsconferentie, de 323e, 324e en 325e zitting van de Raad van Beheer alsmede tijdens twee tripartiete vergaderingen 55 EU-verklaringen afgelegd. De EU en haar lidstaten steunden fundamentele beginselen en rechten op het werk, duurzame ontwikkeling, arbeidsbescherming, met name tegen onaanvaardbare vormen van werk en het toezicht op de vorderingen in de richting van fatsoenlijk werk. Zij brachten schendingen van fundamentele arbeidsnormen in de zin van dwangarbeid in Eritrea, Mauritanië, Myanmar en Qatar, kinderarbeid in Cambodja en Kameroen en vrijheid van vereniging in Bangladesh, Belarus, Fiji, Guatemala en Swaziland ter sprake. De EU heeft ook krachtige steun verleend aan de werkzaamheden van het unieke standaardtoezichtsmechanisme van de IAO.

Europees Instrument voor democratie en mensenrechten (EIDHR)

Het Europees instrument voor democratie en mensenrechten (EIDHR) is een van de belangrijkste externe-financieringsinstrumenten voor de bevordering en ondersteuning van democratie en mensenrechten in de wereld. Gebruik makend van zijn belangrijkste troef, nl. dat het zonder de toestemming van de regering van het gastland kan optreden, kan het EIDHR zich richten op gevoelige kwesties en innovatieve benaderingen, en rechtstreeks samenwerken met geïsoleerde of gemarginaliseerde maatschappelijke organisaties.

In vergelijking met het EIDHR voor de periode 2007-2013 is het EIDHR voor 2014-2020 aangepast om in te spelen op nieuwe realiteiten, legt het een meer strategische nadruk en is het op procedureel vlak gemakkelijk te gebruiken. Het budget is verhoogd, waardoor de EU meer steun kan verlenen voor de ontwikkeling van bloeiende maatschappelijke organisaties en hun specifieke rol als belangrijke aanjagers van positieve veranderingen op het gebied van mensenrechten en democratie. Die middelen dienen onder meer voor het vergroten van de capaciteit van de EU om snel te reageren op noodsituaties op mensenrechtengebied en om meer steun te kunnen geven aan internationale en regionale mechanismen voor de bescherming van de mensenrechten.

Steun wordt ook verleend aan het uitvoeren van verkiezingswaarnemingsmissies, het opvolgen van hun aanbevelingen en het verbeteren van democratische en verkiezingsprocessen. Ook zijn de specifieke doelstellingen van het EIDHR nu beter omschreven met betrekking tot de bescherming van de mensenrechten en ondersteuning van democratische processen, waaronder met name:

- een krachtiger formulering betreffende de rol van het maatschappelijk middenveld, met inbegrip van een specifieke verwijzing naar de samenwerking tussen het maatschappelijk middenveld en lokale autoriteiten en relevante overheidsinstellingen;
- een sterkere nadruk op alle kwetsbare groepen (nationale, etnische, religieuze en taalkundige minderheden, vrouwen, lesbiennes, homo's, biseksuelen, transgenders en interseksuelen (LGBTI), inheemse bevolkingsgroepen);
- meer nadruk op economische, sociale en culturele rechten.

2. De EU-mensenrechtenaanpak van conflicten en crisissituaties

Integratie van de mensenrechten op de gebieden conflictpreventie, crisisbeheersing en overgangsjustitie.

In 2015 hebben conflicten en crisissituaties het leven van miljoenen burgers getroffen. Ernstige schendingen van het internationale humanitaire recht en de mensenrechten komen veel voor bij gewapende conflicten. De inzet van de EU voor de mensenrechten omvat de integratie van mensenrechtenoverwegingen in al haar beleidsmaatregelen en financieringsinstrumenten waarin deze vraagstukken aan de orde komen.

De EU nam in 2015 extra maatregelen om haar mensenrechten- en genderbeleid in de planning, implementatie, uitvoering en evaluatie van **missies en operaties in het kader van het gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid (GVDB)** te integreren.

In overeenstemming met de crisisbeheersingsprocedures van 2013⁸ kwamen mensenrechten- en genderoverwegingen aan bod tijdens de planning van nieuwe missies en operaties, en een analyse van de situatie inzake mensenrechten en gender werd geïntegreerd in de GVDB-planningsdocumenten. In 2015 beschikten alle GVDB-missies en -operaties over adviseurs of contactpunten voor mensenrechten en gender. Tot hun taken behoren het integreren van mensenrechten- en genderoverwegingen in het werk van de missie of operatie en het uitvoeren van specifieke activiteiten.

Mensenrechten- en genderelementen zijn ook opgenomen in de GVDB-opleiding, zoals GVDB-oriëntatieopleiding, opleiding voorafgaand aan de inzet, cursussen hervorming van de veiligheidssector (SSR), die georganiseerd wordt door verschillende lidstaten in het kader van de Europese Veiligheids- en defensieacademie (EVDA). Mensenrechten en gender worden ook benadrukt in de cursussen voor hoge ambtenaren en missieleiders op hoog niveau. Gespecialiseerde opleiding inzake mensenrechten, gender, kinderen en gewapende conflicten, de bescherming van burgers en conflictpreventie is ook beschikbaar via de EVDA en andere initiatieven van de lidstaten.

⁸ 7660/2/13 REV 2:
<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7660-2013-REV-2/en/pdf>

In 2015 speelde de EU, onder meer door middel van het technisch advies van de **adviesmissie voor Oekraïne (EUAM)**, een belangrijke rol bij de uitwerking van de Oekraïense nationale mensenrechtenstrategie, goedgekeurd in augustus 2015 door president Petro Porosjenko, en het actieplan voor de uitvoering van de strategie voor de periode 2016-2020. EUAM-adviseurs namen deel aan werkgroepen en dienden aanbevelingen in die werden opgenomen in het definitieve ontwerp van het actieplan. Tot de door de EUAM geleverde belangrijke input behoorde advies over de bestrijding van foltering en onmenselijke behandeling, de bescherming van de rechten van gevangenen, de grondige hervorming van het gevangeniswezen, zorgen voor het recht op een eerlijk proces, het recht op privacy, en de vrijheid van vreedzame vergadering. De EUAM pleitte voor gendergelijkheid, de ratificatie van het Verdrag van Istanbul (ter voorkoming en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld) en de vaststelling van een nationaal actieplan voor de uitvoering van Resolutie 1325 van de VN-Veiligheidsraad (die betrekking heeft op de gevolgen van oorlog voor vrouwen en de rol die vrouwen kunnen spelen bij conflictbeheersing).

De Raad nam in november 2015 conclusies aan alsook het EU-beleidskader inzake steun aan **overgangsjustitie**⁹. Aldus werd de EU de eerste regionale organisatie die over een specifieke strategie inzake overgangsjustitie beschikt. Het beleidskader toont aan dat de EU zich inzet voor overgangsjustitie, en versterkt de samenhang van deze inzet van de EU. Het biedt ook richtsnoeren voor het personeel van de EU en van de lidstaten.

Op praktisch niveau bleef de EU ter plaatse actief in transitielanden, via crisisrespons, conflictpreventie, herstel na conflicten, veiligheids- en ontwikkelingsinspanningen. De kwestie werd aan de orde gesteld tijdens een stuk of tien politieke dialogen met partnerlanden in 2015. In oktober werd een EU-gezant voor het vredesproces in Colombia aangesteld om te helpen bij de uitvoering van het vredesakkoord dat in dat land op 23 september was bereikt. Er werden ook gedurende het hele jaar opleidingen georganiseerd voor het personeel van de EU en van de lidstaten dat actief is op het gebied van kwesties in verband met overgangsjustitie.

⁹ 13576/15: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13576-2015-INIT/nl/pdf>

De EU bleef een van de grootste financiële contribuanten aan wereldwijde overgangsjustitieinitiatieven en bood financiering voor rechtspraak, waarheidsvindingsinitiatieven, institutionele hervormingen en programma's inzake schadevergoeding, onder meer via steun aan het maatschappelijk middenveld en slachtofferverenigingen. De in 2015 gefinancierde projecten varieerden van een klein proefproject in de Democratische Republiek Congo (DRC) ter ondersteuning van toegang tot de rechter voor slachtoffers, tot verlening van grootschalige steun voor de opleiding van aanklagers en informatiecampagnes voor het Internationaal Straftribunaal voor het voormalige Joegoslavië (ICTY). De EU steunde ook de toegang tot de rechter voor slachtoffers via een mondiaal programma voor gendergevoelige overgangsjustitie, uitgevoerd samen met UN Women.

De EU bleef voor het ondersteunen van overgangsjustitie nauw samenwerken met de VN (in het bijzonder met de speciale rapporteur over de bevordering van waarheid, gerechtigheid, schadeloosstelling en de waarborgen om herhaling te voorkomen), regionale organisaties en het maatschappelijk middenveld.

De EU bleef zich inspannen om ervoor te zorgen dat de plegers van genocide, oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid ter verantwoording worden geroepen voor hun daden, en om gerechtigheid voor slachtoffers van gruweldaden te krijgen. In dat verband bleef de EU steun verlenen aan het **Internationaal Strafhof (ICC)**¹⁰, niet in de laatste plaats door politieke ondersteuning te bieden aan het Hof in multilaterale fora zoals de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties en de VN-Mensenrechtenraad. De EU heeft financiële steun verleend aan het Hof en aan het maatschappelijk middenveld ter ondersteuning van het doel van het Hof.

Een voorbeeld van dergelijke steun was de niet-aflatende inzet van de EU voor het universele karakter van het Statuut van Rome en het bevorderen van een beter begrip van het mandaat van het ICC. De EU bleef zich beijveren om dit proces vooruit te helpen bij derde staten, met name tijdens haar mensenrechtendialogen, via systematische demarchecampagnes wereldwijd, via de organisatie van specifieke lokale of regionale seminars, de systematische opname van een clausule in overeenkomsten met derde landen, het bevorderen van de ratificatie van of toetreding tot het Statuut van het Internationaal Strafhof, alsook om hulp te bieden bij de uitvoering ervan, of via financiële steun aan maatschappelijke organisaties die pleiten voor de universaliteit van het Statuut van Rome.

¹⁰ Overeenkomstig Besluit 2011/168/GBVB van de Raad van 21 maart 2011 en de overeenkomst van 2006 inzake samenwerking en bijstand.

De EU en haar lidstaten speelden een voortrekkersrol bij de inspanningen om de samenwerking met het Hof te verbeteren. In het bijzonder spoorde de EU staten consequent aan hun volledige medewerking aan het Internationaal Strafhof te verlenen, met inbegrip van de onverwijlde tenuitvoerlegging van arrestatiebevelen. Wanneer de EU reageerde op derde staten die niet meewerkten met het Internationaal Strafhof betrof dit vooral de wijze waarop de EU en haar lidstaten kunnen optreden tegen gevallen van niet-medewerking, voortdurende of herhaaldelijke niet-medewerking, en wanneer niet-essentiële contacten moeten worden vermeden met personen tegen wie door het ICC arrestatiebevelen zijn uitgevaardigd. De reactie van de EU op het bezoek van de Sudanese president al-Bashir aan Zuid-Afrika in juni 2015 is hiervan een voorbeeld¹¹.

Tot slot bleef de EU zich ten volle inzetten voor de uitvoering van het in het Statuut van Rome verankerde complementariteitsbeginsel. Daartoe bood de EU een operationele leidraad voor het overbruggen van de kloof tussen de internationale en de nationale rechtsstelsels. In Ivoorkust droeg de EU bijvoorbeeld bij tot de versterking van de sectoren justitie en detentie. Bijzondere prioriteit werd gegeven aan het herstel van het rechterlijk systeem om de burgers gelijke toegang te bieden.

De EU bleef een sterk pleitbezorger voor het **internationaal humanitair recht** en de humanitaire beginselen. Zo riep EU-commissaris voor Humanitaire Hulp en Crisisbeheersing, Christos Stylianides, in zijn verklaringen over de aanslagen tegen het Internationale Comité van het Rode Kruis (ICRC) in Jemen van 25 augustus en 2 september 2015, alle partijen bij het conflict op het internationaal humanitair recht te eerbiedigen en hun aanvallen op humanitaire hulpverleners te staken. In zijn verklaring van 18 september 2015 over de aanval op door burgers bewoonde gebieden van de Syrische stad Aleppo veroordeelde de commissaris alle willekeurige aanvallen op de burgerbevolking en drong hij er bij alle partijen in het conflict op aan het internationaal humanitair recht en de bescherming van burgers te eerbiedigen. In zijn verklaring over de luchtaanvallen op een ziekenhuis van Artsen zonder Grenzen op 3 oktober 2015 in Kunduz (Afghanistan) riep de commissaris alle partijen bij het conflict op het internationaal humanitair recht te eerbiedigen en ervoor te zorgen dat gezondheidszorgvoorzieningen en humanitaire hulpverleners beschermd worden.

¹¹ 150614_02_en, Brussel, 14/06/2015:
http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/150614_02_en.htm

Er werd verder gewerkt aan de uitvoering van de EU-richtsnoeren inzake het internationaal humanitair recht uit 2005 (in 2009 geactualiseerd), die operationele instrumenten aanreiken waarmee de Europese Unie en haar instellingen en organen de naleving van het IHR bevorderen. De richtsnoeren dienen ook ter bevordering van de naleving van dat recht door derde landen en niet-statelijke actoren. De EU bleef streven naar bredere overname van de voornaamste instrumenten inzake internationaal humanitair recht en andere toepasselijke juridische instrumenten die van invloed zijn op het internationaal humanitair recht¹².

Met het oog op een betere toepassing van het internationaal humanitair recht op nationaal niveau ging de EU door met de steun aan staten die ernaar streven nationale wetgeving aan te nemen in verband met de nakoming van hun verplichtingen op dat vlak. De EU heeft bijvoorbeeld bij de regering van Irak gepleit voor toetreding tot het Aanvullend Protocol II bij de Verdragen van Genève, dat de volledige toepassing van het internationaal humanitair recht bij niet-internationale gewapende conflicten mogelijk maakt. De EU financierde ook programma's om te helpen bij het opbouwen van effectieve en verantwoordingsplichtige veiligheids- en justitiesectoren.

De EU bleef zich inzetten voor de verspreiding van en opleiding over, en verleende steun voor, publicaties over internationaal humanitair recht binnen de Unie en in derde landen, met name ten aanzien van nationale autoriteiten, gewapende niet-statelijke actoren en humanitaire actoren. In het studiepakket van de EU-opleidingsmissies voor Somalië en Mali is bijvoorbeeld opleiding op het gebied van mensenrechten en het internationaal humanitair recht opgenomen.

Het Internationale Comité van het Rode Kruis (ICRC) bleef een belangrijke partner bij de uitvoering van opleiding op het gebied van het internationaal humanitair recht en verspreiding ervan en bleef voor dat doel financiering van de EU ontvangen.

¹² Met volledige inachtneming van de bevoegdheden toegekend aan en van de beperkingen van de EU in aangelegenheden in verband met het internationale humanitair recht door het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU), zoals gewijzigd bij het Verdrag van Lissabon.

Ter gelegenheid van de **32e internationale conferentie van het Rode Kruis en de Rode Halve Maan**, die plaats vond van 8 tot 10 december 2015, deden de Europese Unie, de lidstaten van de Europese Unie en nationale afdelingen van het Rode Kruis in de EU ambitieuze gezamenlijke toezeggingen¹³. Deze toezeggingen zijn onder meer gericht op betere naleving van het internationaal humanitair recht, het aanscherpen van het internationaal humanitair recht ter bescherming van personen die van hun vrijheid zijn beroofd, de bevordering en verspreiding van het internationaal humanitair recht alsook het beter respecteren en beschermen van medische missies bij gewapende conflicten of andere noodsituaties, en de preventie van en respons op seksueel en gendergerelateerd geweld bij gewapende conflicten of in de nasleep van rampen en andere noodsituaties.

Migranten, vluchtelingen en asielzoekers

In 2015 werd Europa geconfronteerd met een ongekende toestroom van vluchtelingen, asielzoekers en irreguliere migranten, met onder meer een opvallende toename van het aantal kindmigranten, die leidde tot een humanitaire crisis in het Middellandse Zeegebied en langs de Westelijke Balkanroute, waarbij nog steeds slachtoffers op zee te betreuren vallen.

¹³ <http://rcrcconference.org/international-conference/pledges/>.

Geconfronteerd met deze grote uitdaging heeft de EU getracht ervoor te zorgen dat de bescherming van de mensenrechten in haar respons een prioriteit vormt. In zijn verklaring van 23 april¹⁴ en zijn conclusies van 25 en 26 juni¹⁵ was de Europese Raad overeengekomen dat de humanitaire crisis snel en doeltreffend moet worden aangepakt, en dat evenzeer een middellange- en langetermijnstrategie moet worden uitgewerkt en intensiever met derde landen van herkomst en doorreis moet worden samengewerkt. In de door de Europese Commissie in mei aangenomen Europese migratieagenda¹⁶ is de eerbiediging van de mensenrechten een prioriteit binnen elke actiepijler. De Afrikaanse en Europese leiders die op de top van Valletta van 11 en 12 november waren samengekomen, benadrukten het belang van de bescherming van de mensenrechten van migranten en van het op de top aangenomen actieplan¹⁷ waarin daarover een aantal duidelijke afspraken zijn gemaakt, waaronder: het vergemakkelijken van de toegang tot de rechter, rechtsbijstand, getuigenbescherming, gezondheids- en sociaal-psychologische steun voor vluchtelingen, migranten en asielzoekers; het ondersteunen van de inspanningen van landen om toe te treden tot en te voldoen aan het Vluchtelingenverdrag van 1951 en het bijbehorende protocol van 1967; het vergroten van de beschermingscapaciteit van gastlanden; en het aanpakken van mensenrechtenschendingen die bijdragen tot instabiliteit. Ook de uitdrukkelijke afspraak om de waardigheid en de mensenrechten van migranten en vluchtelingen te eerbiedigen, werd bevestigd tijdens de Conferentie op hoog niveau over de route via het oostelijke Middellandse Zeegebied en de Westelijke Balkan van 8 oktober in Luxemburg, en werd in concrete operationele maatregelen vertaald in de op 25 oktober aangenomen verklaring van de leiders over de vluchtelingenstromen langs de Westelijke Balkanroute¹⁸.

¹⁴ 204/15: <http://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2015/04/23-special-euco-statement/>

¹⁵ 500/15: <http://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2015/06/26-euco-conclusions/>

¹⁶ COM(2015) 240 final: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015DC0240&qid=1465546809512&from=NL>

¹⁷ 809/15: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/11/12-valletta-final-docs/>

¹⁸ http://ec.europa.eu/news/2015/docs/leader_statement_final.pdf

De mensenrechten zijn al sinds jaar en dag een prioriteit bij de samenwerking van de EU met derde landen in het kader van het overkoepelende externe migratiebeleid - de totaalaanpak van migratie en mobiliteit (TAMM)¹⁹ - waarin onder meer aandacht wordt besteed aan de mensenrechten van migranten en vluchtelingen als horizontaal vraagstuk. In 2015 bleef de EU haar steun verlenen aan projecten in partnerlanden voor betere detentieomstandigheden van migranten, activiteiten voor de betere behandeling van niet-begeleide kindmigranten, projecten voor capaciteitsopbouw ter ondersteuning van de ontwikkeling van betere systemen voor vluchtelingenbescherming, en projecten voor de betere toegang tot de rechter voor migranten. In het kader van het migratiepakket van 9 september trok de Europese Commissie 1,8 miljard euro uit voor het opzetten van een EU-trustfonds voor Afrika²⁰ dat gebruikt zal worden voor het financieren van projecten ter verbetering van de bescherming van migranten, vluchtelingen en asielzoekers, en ter ondersteuning van hun gastgemeenschappen. In het kader van het regionale EU-trustfonds voor de crisis in Syrië²¹ (het Madad-fonds) werden in 2015 de eerste responspakketten, ter waarde van 390 miljoen euro, goedgekeurd. Met het trustfonds zal hulp worden geboden aan ongeveer 1,5 miljoen Syrische vluchtelingen en aan hun gastgemeenschappen in Jordanië, Libanon en Turkije, een en ander toegespitst op onderwijs, weerbaarheid en lokale ontwikkeling, gezondheid, water en sanitaire voorzieningen, en voedselzekerheid, met bijzondere aandacht voor kinderen en jongeren. In november 2015 heeft de EU het startsein gegeven voor de Vluchtelingenfaciliteit voor Turkije, die voor 3 miljard euro aan steun zal verlenen aan de Syrische vluchtelingen in Turkije. De EU ging door met haar steun aan een regionale ontwikkelings- en beschermingsprogramma in Irak, Jordanië en Libanon voor vluchtelingen uit Syrië, en in 2015 werden twee regionale ontwikkelings- en beschermingsprogramma's in de Hoorn van Afrika en in Noord-Afrika gestart. De bescherming van de mensenrechten van migranten en vluchtelingen staat in deze programma's centraal.

Bij de algemene oproep tot het indienen van voorstellen in het kader van EIDHR 2015 werd 5 miljoen euro uitgetrokken voor projecten ter ondersteuning van de mensenrechten van migranten, met inbegrip van asielzoekers in derde landen en intern ontheemden, alsook staatlozen. Dit vormt een aanvulling op de actie ten belope van 11,5 miljoen euro van het globale maatschappelijke middenveld die in 2014 werd gelanceerd en gericht was op de bescherming en bevordering van de rechten van kwetsbare migranten en slachtoffers van mensenhandel.

¹⁹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0743&from=NL>

²⁰ http://ec.europa.eu/europeaid/regions/africa/eu-emergency-trust-fund-africa_en

²¹ http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/countries/syria/madad/index_en.htm

Kwesties in verband met de rechten van migranten kwamen in de loop van het jaar stelselmatig aan bod in beleidsdialogen over mensenrechten met partnerlanden, en daarnaast vormden de mobiliteitspartnerschappen een kader om mensenrechtenkwesties systematisch aan de orde te stellen in beleidsdialogen over migratie met derde landen. Inmiddels zijn acht zulke mobiliteitspartnerschappen ingesteld en wordt met Belarus en Libanon onderhandeld.

Aan EUNAVFOR MED operation SOPHIA²² werd een aantal adviseurs inzake mensenrechten, vluchtelingenrecht en genderproblematiek toegewezen, en met de operatie wordt verder beoogd dat het personeel ervan opleiding op het gebied van mensenrechten en humanitair recht geniet. Eind 2015 waren met de operatie in totaal 7 000 mensen op zee gered.

Mensenhandel is een integrerend onderdeel van de Europese migratieagenda en van de Europese Veiligheidsagenda. In 2015 was mensenhandel voor de EU een prioriteit in haar nieuwe actieplan inzake mensenrechten en democratie, alsmede in het nieuwe kader voor haar werkzaamheden op het gebied van gendergelijkheid en empowerment van vrouwen in haar externe betrekkingen voor de periode 2016-2020, waarin de uitbanning van de handel in meisjes en vrouwen bij alle vormen van uitbuiting één van de prioriteiten is. Op de top van Valletta zegden politieke leiders voorts toe bescherming, ondersteuning en bijstand te verlenen aan slachtoffers van mensenhandel, met bijzondere aandacht voor kwetsbare groepen zoals vrouwen en kinderen.

De EU intensiveerde tevens haar strijd tegen gedwongen arbeid, zowel intern als extern, en bevorderde actief de bekrachtiging van het Protocol van 2014 bij het Verdrag betreffende de gedwongen arbeid, 1930 (nr. 29) van de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO)²³.

²² European Union Naval Force – Mediterranean Operation SOPHIA

²³ Besluiten (EU) 2015/2037 en (EU) 2015/2071 van de Raad

Terrorismebestrijding

In 2015 vonden in Europa op vele plaatsen op het continent terroristische aanslagen en mislukte pogingen daartoe plaats, die aan veel mensen het leven hebben gekost en het dagelijkse leven hebben ontwricht. De aanzet tot terrorisme kwam voornamelijk vanuit het buitenland (ISIS/Da'esh), maar de terroristische daden zelf werden voor het merendeel door EU-burgers gepleegd.

Terroristische organisaties over de hele wereld blijven verantwoordelijk voor ernstige schendingen van de mensenrechten. Daden van extreem geweld, zoals moord, verkrachting, slavernij, foltering, ontvoering, afpersing, worden dagelijks begaan door terroristische organisaties zoals ISIS/Da'esh, Al Qaida, Boko Haram en andere. De Europese Unie en haar lidstaten spannen zich tezamen met hun partners in om terroristische organisaties en de onderliggende oorzaken van terrorisme te bestrijden.

In deze uitzonderlijke omstandigheden bleef de EU erop wijzen dat de volledige eerbiediging van de mensenrechten ten grondslag ligt aan elke doeltreffende en succesvolle inspanning om terrorisme te bestrijden.

De EU-respons na de gebeurtenissen in Parijs in januari was altijd in overeenstemming met de EU-terrorismebestrijdingsstrategie van 2005 (preventie, bescherming, vervolging en respons) en was geheel conform het internationaal recht en de internationale mensenrechtennormen. De nadruk werd gelegd op de preventie van terrorisme, in het bijzonder door radicalisering tegen te gaan, op ronselen, uitrusting en terrorismefinanciering, en op de noodzaak van het aanpakken van onderliggende factoren, zoals conflicten, armoede, verspreiding van wapens en kwetsbare staten, waarbij terroristische groeperingen kunnen gedijen.

In de conclusies van de Raad Buitenlandse Zaken van februari 2015 over terrorismebestrijding²⁴ werd ertoe opgeroepen radicalisering en gewelddadig extremisme te bestrijden door het ondersteunen van initiatieven, waaronder de op het Mondiaal Forum Terrorismebestrijding (Global Counter-Terrorism Forum - GCTF) geïnspireerde instellingen: het International Centre of Excellence on Countering Violent Extremism - CVE, het Global Community Engagement and Resilience Fund en het internationaal instituut voor het recht en de rechtsstaat (International Institute for Justice and the Rule of Law). Kort samengevat ondersteunen deze instellingen de nationale terrorismebestrijdingsstrategieën, pakken zij de diepere oorzaken van radicalisering aan, bevorderen zij verdraagzaamheid en begrip onder mensen en gemeenschappen, en geven zij innoverende opleidingen voor het toepassing van op rechtsstatelijkheid gebaseerde goede praktijken in verband met terrorismebestrijding.

²⁴ Persmededeling 43/15. <http://www.consilium.europa.eu/nl/press/press-releases/2015/02/150209-council-conclusions-counter-terrorism/>

Het EU-netwerk voor voorlichting over radicalisering (RAN), dat uit meer dan 2000 praktijkdeskundigen bestaat, is bijzonder waardevol gebleken voor het identificeren en uitwisselen van beste praktijken op het gebied van preventie van radicalisering, zoals het ontwikkelen van tegenverhalen om radicalisering in vroege stadia te voorkomen en om terroristische propaganda in de sociale media tegen te gaan. Voorts zet de EU in op een alomvattende strategische aanpak van de dreiging van buitenlandse terroristische strijders, zoals weergegeven in de in oktober 2014 aangenomen EU-terrorismebestrijdingsstrategie inzake Syrië en Irak.

In het nieuwe actieplan inzake mensenrechten en democratie wordt benadrukt dat de eerbiediging van de vrijheid van mening en meningsuiting in acht moeten worden genomen bij de ontwikkeling van beleid en programma's inzake terrorismebestrijding.

In andere beleidsnota's van de EU, waaronder de strategie voor de digitale markt²⁵, wordt onderstreept dat de behoefte aan veiligheid en bestrijding van de verspreiding van illegale inhoud niet ten koste mag gaan van mensenrechten zoals de vrijheid van meningsuiting.

In 2015 kwamen mensenrechtenkwesties aan bod in dialogen over terrorismebestrijding met de derde landen India, Israël, Pakistan en Tunesië, alsook met de VN. Daarnaast vond in Libanon een workshop plaats. Tijdens deze dialogen roept de EU derde landen er altijd toe op de mensenrechten in hun terrorismebestrijdingsactiviteiten te verankeren en nodigt zij de rechterlijke macht van die landen uit om over te schakelen van een op bekentenissen naar een op bewijzen gebaseerd strafrechtstelsel.

Het Midden-Oosten en Noord-Afrika blijven prioritair bij de ontwikkeling van een strategie waarbij 1) alle onderliggende factoren van terrorisme en radicalisering in acht worden genomen, 2) een inclusieve aanpak, met de betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld, gehanteerd wordt, en 3) aan de internationale mensenrechtennormen voldaan wordt.

De jaarlijkse vergadering van de EU-lidstaten over Resolutie 1325 van de VN-Veiligheidsraad was gewijd aan vrouwen, vrede en veiligheid in de context van terrorisme en gewelddadig extremisme. In de marge van de 70e Algemene vergadering van de VN organiseerde de EU een evenement over de integratie van de genderdimensie in het beleid en de praktijk inzake voorkoming en bestrijding van gewelddadig extremisme. In oktober 2015 werd een nieuwe Resolutie, nr. 2242, van de VN-Veiligheidsraad aangenomen, waarbij de bestrijding van terrorisme en gewelddadig extremisme in de agenda inzake vrouwen, vrede en veiligheid wordt opgenomen.

²⁵ http://ec.europa.eu/priorities/digital-single-market_en

De betrokkenheid van de EU op dit terrein neemt toe in termen van politiek belang, geografische reikwijdte en financiën, met voor 142 miljoen euro aan lopende projecten. Aangezien projecten voor capaciteitsopbouw op het gebied van terrorismebestrijding vaak plaatsvinden in landen met een slechte staat van dienst op het gebied van mensenrechten, moeten veiligheid en mensenrechten met elkaar in evenwicht zijn. In dit verband ontwikkelde de Europese Commissie operationele richtsnoeren om ervoor te zorgen dat de mensenrechten in acht worden genomen in de gehele projectcyclus van acties ter bestrijding van terrorisme en georganiseerde criminaliteit, waaronder cybercriminaliteit, alsook bij de aanpak van cyberbeveiliging, zoals voorgeschreven in de EU-verordening tot vaststelling van het instrument voor bijdrage aan stabiliteit en vrede²⁶.

3. Voornaamste uitdagingen inzake mensenrechten en democratie

Bevordering van een vrije ruimte voor het maatschappelijk middenveld, ondersteuning van mensenrechtenverdedigers

De afgelopen jaren hebben zich op dit gebied nieuwe trends voorgedaan. De toename van het aantal maatschappelijke organisaties, met name als gevolg van sociale netwerken en het gebruik van nieuwe informatietechnologie, is weliswaar een positieve trend, maar daar staat in negatieve zin tegenover dat autoritaire regeringen maatschappelijke organisaties nog meer aan banden zijn gaan leggen. Lastercampagnes, beperkte toegang tot buitenlandse financiering, het gebruik van intimidatie en geweld tegen activisten, ook door particuliere bedrijven of milities, zijn slechts enkele voorbeelden van de ernstige problemen waarmee het maatschappelijk middenveld te kampen heeft. In vele gevallen laat de staat na personen en organisaties te beschermen, onderzoek te doen of vervolging in te stellen.

In 2015 uitte de EU herhaaldelijk, onder meer tijdens bilaterale mensenrechtendialogen en in multilaterale instanties, haar bezorgdheid over de toenemende beperkingen van de vrijheden van vereniging, meningsuiting en vreedzame vergadering, en meer algemeen over de beperkingen van de activiteiten van maatschappelijke organisaties, waaronder de sociale partners.

²⁶ Verordening (EU) nr. 230/2014, artikel 10: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0230&rid=1>

Wat de vrijheid van meningsuiting online en offline betreft, legde de EU zich in 2015 toe op de uitvoering van de EU-richtsnoeren van 2014²⁷. Via haar mensenrechtendialogen gaf de EU meer bekendheid aan de aanneming van de richtsnoeren en moedigde zij derde landen ertoe aan actieve stappen te ondernemen om geweld en intimidatie te voorkomen en om een veilige omgeving voor journalisten en andere mediamensen en -partijen te bevorderen. Waar dat nodig was, veroordeelde de EU door middel van openbare verklaringen aanvallen tegen journalisten en bloggers.

De EU was betrokken bij debatten in het kader van de Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) en het Internetbeheersforum (FIB), bij het tienjaarlijkse evaluatieproces van de Wereldtop over de informatiemaatschappij (WTIM) en bij de Wereldconferentie over Cyberspace van 15 en 16 april 2015 in Den Haag, met als doel de vrijheden van mening en meningsuiting in samenwerking met maatschappelijke organisaties en andere belanghebbenden te bevorderen. Daarnaast volgde de EU de werkzaamheden van de Freedom Online Coalition van nabij.

De conclusies van de Raad over cyberdiplomatie²⁸ werden in 2015 aangenomen. Deze en de in 2014 aangenomen conclusies van de Raad over internetgovernance²⁹ geven uitdrukking aan de behoefte aan bescherming van de mensenrechten online, inclusief de vrijheid van meningsuiting, en bescherming van privacy en persoonsgegevens.

De richtsnoeren voor vrijheid van meningsuiting werden ook binnen alle EU-delegaties uitgedragen teneinde informatie te verschaffen voor alle toekomstige programmeringen. Met een nieuw delegatie-ondersteunend programma van de EU (dat door het EIDHR gefinancierd wordt en in 2016 van start zal gaan) ter ondersteuning van de media en de vrijheid van meningsuiting in de proeflanden voor democratiebevordering wordt beoogd zowel de delegaties als mediamensen en -partijen in derde landen te helpen bij het toepassen van de richtsnoeren in hun beleidsmaatregelen en werkzaamheden. Nieuwe uit de geografische financieringsinstrumenten bekostigde projecten/programma's werden aangenomen, onder meer in Jordanië, Senegal en Tunesië. Daarnaast hield een aantal in 2014/2015 door het EIDHR gefinancierde projecten verband met gebieden die van belang zijn in de richtsnoeren, zoals Myanmar/Birma.

²⁷ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/142549.pdf

²⁸ 6122/15: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6122-2015-INIT/nl/pdf>

²⁹ 16200/14: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-16200-2014-INIT/nl/pdf>

Voorts zet de EU zich in voor een hoge mate van bescherming van persoonsgegevens voor personen in de EU, alsook voor hoge normen voor gegevensbescherming in samenwerking met haar externe partners. Wat het juridisch kader van de EU betreft, werkt de Unie momenteel aan de herziening en aanscherping van Richtlijn 95/46/EG³⁰ betreffende de bescherming van natuurlijke personen in verband met de verwerking van persoonsgegevens en betreffende het vrije verkeer van die gegevens.

In de loop van 2015 werd de EU geconfronteerd met een groeiend aantal uitdagingen en belemmeringen in verband met de vrijheid van vreedzame vergadering. Voorbeelden daarvan zijn buitensporig geweld bij het toezicht op demonstraties en buitensporig hoge boetes en straffen voor het organiseren van of deelnemen aan niet-toegestane vreedzame protesten. In 2015 werd in verschillende openbare verklaringen opgeroepen tot eerbiediging van het recht om vreedzaam te betogen, en benadrukt dat het recht van openbaar protest bevorderd dient te worden.

In het kader van de bredere dialoog en samenwerking tussen de EU en het maatschappelijk middenveld organiseerde de Unie op 3 en 4 december in Brussel het **Forum EU-NGO over de mensenrechten van 2015**, dat volledig in het teken stond van de bescherming en bevordering van de ruimte voor het maatschappelijk middenveld, en van het vinden van manieren voor het uitwerken van beleidsantwoorden op de bedreigingen waarmee het maatschappelijk middenveld in veel landen geconfronteerd wordt. Het forum telde meer dan 230 deelnemers, vooral uit maatschappelijke organisaties wereldwijd.

In haar toespraak gaf HV/VV Federica Mogherini een krachtige boodschap van steun aan niet-gouvernementele organisaties op het gebied van mensenrechten en stelde zij dat *"het maatschappelijk middenveld een cruciale rol speelt in het buitenlands beleid van de EU. Het is niet alleen een essentiële speler, maar tevens een belangrijke drijvende kracht achter verandering in alle maatschappijen op het gebied van democratie, goed bestuur, weerbaarheid, cohesie en de bevordering van fundamentele mensenrechten."*³¹ De hoge vertegenwoordiger riep ook op tot hernieuwde inspanningen ter bestrijding van pogingen om controle uit te oefenen over het werk van het maatschappelijk middenveld in tal van landen wereldwijd.

³⁰ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/HTML/?uri=URISERV:l14012&from=EN>

³¹ 151204_01_en. Toespraak door hoge vertegenwoordiger/vicevoorzitter Federica Mogherini voor het Forum EU-NGO over de mensenrechten (december 2015): http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/151204_02_en.htm

Andere bijdragen kwamen onder meer van Maina Kiai, de speciale VN-rapporteur over het recht op vrijheid van vreedzame vergadering en vereniging, Michel Forst, de speciale VN-rapporteur over de situatie van mensenrechtenverdedigers, Emilio Álvarez Icaza Longoria, uitvoerend secretaris van de Inter-Amerikaanse Commissie voor de rechten van de mens³² (IACHR/CIDH), Stavros Lambrinidis, de speciale vertegenwoordiger van de EU voor de mensenrechten, en een groot aantal mensenrechtenverdedigers. De EU is een warm voorstander van de speciale VN-rapporteurs die zich inzetten voor mensenrechtenverdedigers en het maatschappelijk middenveld.

De Europese Unie erkent de belangrijke rol van de nationale mensenrechteninstellingen (NHRIs) als actoren op het gebied van de mensenrechten en ontwikkeling en voert haar steun voor NHRIs op, zowel in politiek als in financieel opzicht.

Steun aan NHRIs is de eerste actie van de eerste doelstelling van het nieuwe EU-actieplan inzake mensenrechten en democratie 2015-2019. Hiermee wordt erkend dat de EU NHRIs als cruciale actoren in de ruimere structuren voor de mensenrechten beschouwt. Bevordering van de inbreng van lokale actoren, waaronder steun aan openbare instellingen (doelstelling 1 van het EU-actieplan) geeft ook de gedachte weer van bevordering van partnerschap, aangezien de mensenrechten en de democratie alleen goed kunnen worden verankerd als de lokale inbreng groot is.

Wanneer zij onafhankelijk handelen en over voldoende financiële en personele middelen beschikken, kunnen NHRIs effectief bruggen slaan tussen het maatschappelijk middenveld, de bevolking en de overheid enerzijds en tussen de nationale autoriteiten en de regionale en internationale mensenrechtenorganisaties anderzijds.

NHRIs zijn belangrijke stakeholders en vormen een fundamenteel element in het internationale, regionale en nationale mensenrechtenkader. Via hun toezicht, rapportage, behandeling van klachten en adviserende mandaten vervullen NHRIs een belangrijke rol bij het handhaven van de internationale normen inzake mensenrechten. Zij spelen immers een steeds belangrijkere rol voor de verwezenlijking van de mensenrechten in het veld, en leveren een bijdrage aan de ontwikkeling.

³² Inter-American Commission on Human Rights (IACHR) of, in de drie andere officiële talen — het Spaans, het Frans en het Portugees — Comisión Interamericana de los Derechos Humanos, Commission Interaméricaine des Droits de l'Homme, Comissão Interamericana de Direitos Humanos (CIDH).

De politieke inzet van de EU is ook gekoppeld aan financiële steun aan NHRIs in het kader van het EIDHR. In 2015 is een driejarig gericht programma "Versterking van de capaciteit van nationale mensenrechteninstellingen" gestart met een EU-bijdrage van 5 miljoen euro. Het doel van het programma is niet alleen de ondersteuning van de capaciteit van NHRIs, maar ook steun voor de samenwerking met hun regionale en internationale netwerken. Het programma is toegespitst op vier thema's: economische, sociale en culturele rechten, bedrijfsleven en mensenrechten, mensenrechteneducatie en versterking van de belangrijkste mandaten van de NHRIs.

Bovendien, en om meer bekendheid te geven aan het engagement van de EU ter ondersteuning van NHRIs, financierde het EIDHR een bijeenkomst op hoog niveau met NHRIs in het kader van de Europese ontwikkelingsdagen in Brussel op 3 en 4 juni 2015. Met bijna 100 vertegenwoordigers van verschillende nationale en regionale netwerken van NHRIs bespraken de deelnemers de rol, het potentieel en de uitdagingen van deze instellingen op het gebied van ontwikkeling, met name in de context van de besprekingen over de Agenda 2030.

In 2015 worden mensenrechtenverdedigers in velerlei landen nog steeds door regeringen onder druk gezet. EU-ambtenaren in derde landen gaven verder uitvoering aan de EU-richtsnoeren over mensenrechtenverdedigers van 2004³³, onder meer door regelmatig mensenrechtenverdedigers te ontmoeten, hun processen te volgen, hen te bezoeken in de gevangenis en bepaalde zaken discreet aan de orde te stellen bij de autoriteiten. In de loop van 2015 kwamen kwesties en zaken in verband met mensenrechtenverdedigers ter sprake in mensenrechtendialogen, vergaderingen van subcommissies en raadplegingen met 21 landen, en werd een aantal mensenrechtenverdedigers vrijgelaten nadat hun zaak was aangekaart.

³³ <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/GuidelinesDefenders.pdf>

In 2015 werden meer dan 160 **mensenrechtenverdedigers** en hun families door de EU ondersteund via het EIDHR-noodfonds voor mensenrechtenverdedigers die gevaar lopen. De subsidies werden gebruikt voor het betalen van juridische kosten, medische zorg, de installatie van beveiligingsapparatuur, hervestiging in noodgevallen en een aantal andere praktische maatregelen ter ondersteuning van mensenrechtenverdedigers. In augustus werd vanuit het EIDHR een algemene oproep gedaan tot het indienen van voorstellen ter ondersteuning van mensenrechtenverdedigers in het veld met specifieke aandacht voor de moeilijkste situaties en de meest afgelegen gebieden, voor een bedrag van 5 miljoen euro. Het nieuwe EU-mechanisme voor mensenrechtenverdedigers, getiteld "ProtectDefenders.eu", begon zijn werkzaamheden op 1 oktober en steunde eind 2015 meer dan 85 mensenrechtenverdedigers. Het werd op 2 december officieel gelanceerd door SVEU Lambrinidis en biedt steun op korte, middellange en lange termijn, waaronder juridische en medische bijstand, volgen van processen en van de situatie in gevangenissen, hervestiging, belangenbehartiging, steun aan nationale netwerken, en de ontwikkeling van strategieën om beperkingen jegens mensenrechtenverdedigers tegen te gaan. Het mechanisme beschikt over een budget van 15 miljoen euro en wordt beheerd door een consortium van 12 onafhankelijke internationale ngo's. Het vormt een aanvulling op de reeds bestaande continue EIDHR-steun aan mensenrechtenverdedigers.

Op multilateraal niveau ijverde de EU in een uitgebreid samenwerkingsverband met een hele reeks regionale partners, waaronder de Afrikaanse Unie, voor een gunstig klimaat voor het maatschappelijk middenveld tijdens de mensenrechtendialoog tussen de EU en de Afrikaanse Unie in november 2015.

De EU nam deel aan het thematisch debat over vrijheid van vergadering en vereniging dat door het Comité van Ministers van de Raad van Europa op 7 en 8 oktober 2015 werd georganiseerd, en aan de gezamenlijke workshop over vrijheid van mening en meningsuiting en vrijheid van vereniging en vreedzame vergadering die samen met de Liga van Arabische Staten in april 2015 in Brussel werd georganiseerd en waarbij werd nagegaan hoe deze rechten het best bevorderd kunnen worden in overeenstemming met de internationale normen.

In samenwerking met de Liga van Arabische Staten werd in Brussel een afzonderlijke workshop georganiseerd over het maatschappelijk middenveld en Europees-Arabische samenwerking bij de verwezenlijking van de VN-doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling om het potentieel van het maatschappelijk middenveld als hervormende kracht bij de verwezenlijking van die doelstellingen te onderzoeken. Tijdens de eerste beleidsdialoog over de mensenrechten tussen de EU en de ASEAN, die in het kader van een bezoek van één week van vertegenwoordigers van ASEAN-mensenrechtencommissies in Brussel plaatsvond en door SVEU Lambrinidis werd voorgezeten, werd aangespoord tot dialoog en uitwisseling van ervaringen in de omgang met maatschappelijke organisaties uit beide regio's. De EU bleef ervoor ijveren om vrijheid van meningsuiting prominent op de VN-agenda te houden, werkte daartoe actief samen in alle desbetreffende multilaterale fora, steunde het mandaat van de speciale VN-rapporteur over de bevordering en bescherming van het recht op vrijheid van mening en meningsuiting, en werkte nauw samen met speciale rapporteurs met soortgelijke mandaten uit de Afrikaanse Unie (AU), de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS), de OVSE en de Organisatie van Islamitische Samenwerking (OIS). De EU steunt het mandaat van de onlangs benoemde nieuwe speciale VN-rapporteur over het recht op privacy. De EU steunde de resolutie van de VN-Mensenrechtenraad over de veiligheid van journalisten, en de resoluties van de Algemene Vergadering van de VN over het recht op privacy in het digitale tijdperk, over mensenrechten en het internet, en legde een gezamenlijke verklaring af over het bevestigen van het recht op vrijheid van meningsuiting, met inbegrip van creatieve en artistieke expressie.

Wat mensenrechtenverdedigers betreft, steunde de EU de desbetreffende resolutie tijdens de 70e Algemene Vergadering van de VN. In de marge van de 28e zitting van de Mensenrechtenraad in februari lanceerde de EU de openbare socialemediacampagne **#idefend**, in samenwerking met het Bureau van de Hoge Commissaris voor de mensenrechten, Brazilië, de Republiek Korea en Tunesië. De toestand van mensenrechtenverdedigers werd aan de orde gesteld in een aantal EU-verklaringen in multilaterale fora, waaronder de Mensenrechtenraad en de Permanente Raad van de OVSE, en de EU organiseerde een evenement over mensenrechtenverdedigers in de marge van de OVSE-bijeenkomst betreffende de uitvoering van de menselijke dimensie die in Warschau plaatsvond.

De #idefend-campagne

In de marge van de 28e zitting van de Mensenrechtenraad lanceerde de Europese Unie, in samenwerking met het Bureau van de Hoge Commissaris voor de mensenrechten en de permanente vertegenwoordigingen van Brazilië, de Republiek Korea en Tunesië bij de VN, een openbare campagne om haar steun aan en solidariteit met het werk van mensenrechtenverdedigers wereldwijd te betuigen. Doel van de #idefend-campagne is het publiek bewust te maken van de waardevolle bijdrage die activisten uit het maatschappelijk middenveld leveren tot de bevordering en bescherming van de mensenrechten wereldwijd, en van de risico's waaraan zij zijn blootgesteld. Meer dan 500 leden van de Mensenrechtenraad sloten zich bij de campagne aan en betuigden er hun steun aan. Tal van ministers, hoofden van internationale organisaties en ambassadeurs lieten zich fotograferen bij de fotostand van de campagne, en mensen van over de hele wereld postten hun eigen foto's op sociale media, onder meer op Twitter en Facebook met de hashtag #idefend.

Vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

In veel delen van de wereld lag de vrijheid van godsdienst onder vuur. Leden van religieuze minderheden worden vervolgd en gedwongen het land waar hun volk eeuwenlang heeft gewoond te ontvluchten. De mensenrechtenschendingen door ISIS/Da'esh en andere terroristische groeperingen in Syrië en Irak waren bijzonder meedogenloos en wijdverbreid, en werden door de EU met klem veroordeeld.

In dit verband bleef de tenuitvoerlegging van de EU-richtsnoeren over vrijheid van godsdienst en levensovertuiging uit 2013 een prioriteit in 2015. Op basis van deze richtsnoeren werden staten in talrijke verklaringen en oproepen herinnerd aan hun primaire plicht om iedereen, en met name leden van religieuze minderheden, te beschermen tegen discriminatie, geweld en andere mensenrechtenschendingen. De vrijheid van godsdienst en levensovertuiging werd systematisch aan de orde gesteld bij vele partners en op verschillende niveaus van de politieke dialoog, onder meer in mensenrechtendialogen en -consultaties. Door middel van openbare verklaringen en stille diplomatie beijverde de EU zich ook voor individuele zaken, waaronder die van Asia Bibi, de christelijke vrouw die door een Pakistaanse rechtbank wegens godslastering werd veroordeeld.

In multilaterale fora kwam de EU met initiatieven inzake vrijheid van godsdienst en levens-overtuiging, in zowel de Mensenrechtenraad als de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN). Op de 28e zitting van de Mensenrechtenraad in maart is de door de EU gepresenteerde resolutie over de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging bij consensus aangenomen. In de resolutie stond ook een verwijzing naar het verslag van de speciale rapporteur inzake de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging over de noodzaak uitingen van collectieve religieuze haat aan te pakken. De expliciete formulering wat betreft het recht "geen religie te hebben", die voor de eerste keer was opgenomen in de resolutie van 2013, werd bevestigd. In de marge van de 28e zitting van de Mensenrechtenraad organiseerde de EU in Genève een nevenevenement met de speciale rapporteur inzake de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging om na te gaan hoe religieuze haat binnen het bestaande internationale mensenrechtenkader kan worden aangepakt.

Ook tijdens de 70e zitting van de AVVN werd de door de EU gepresenteerde resolutie over de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging bij consensus aangenomen. De EU verwezenlijkte haar voornaamste doelstelling, namelijk het beschermen van leden van religieuze gemeenschappen en minderheden wereldwijd, door ervoor te zorgen dat er een expliciete verwijzing kwam naar religieus extremisme dat de rechten van personen aantast, alsmede een oproep aan staten om voldoende bescherming te bieden aan personen en gemeenschappen die vanwege hun godsdienst of levensovertuiging het slachtoffer dreigen te worden van geweld.

De EU bleef samenwerken met de Organisatie van Islamitische Samenwerking (OIS) over de uitvoering van resolutie 16/18³⁴, en nam deel aan de 5e bijeenkomst van het proces van Istanbul, te Jeddah in juni 2015.

Wat betreft de financiële instrumenten van de EU is in 2015 voortgegaan met de uitvoering in Azië, Eurazië en het Midden-Oosten van projecten in verband met vrijheid van godsdienst en levensovertuiging die in 2013 geselecteerd waren op grond van de wereldwijde oproep tot het indienen van voorstellen in het kader van het EIDHR. Voorts zijn ter bevordering van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging extra financiële middelen uitgetrokken voor een beperkt aantal op de reservelijst opgenomen projecten, hetgeen de in EIDHR-verband verleende steun op in totaal meer dan 11 miljoen euro brengt. Het instrument bestrijkt thans met vrijheid van godsdienst en levensovertuiging verband houdende activiteiten in alle regio's ter wereld.

³⁴ Over de "Bestrijding van intolerantie, negatieve beeldvorming en stigmatisering, discriminatie, aanzetten tot geweld en gewelddaden gericht tegen personen op grond van godsdienst of levensovertuiging".

Steun voor democratie en verkiezingen

Mensenrechten en democratie versterken elkaar. Er zijn weliswaar verschillende soorten democratieën, maar zij hebben alle tot doel de mensenrechten te verwezenlijken, zowel politieke en burgerlijke rechten als culturele, economische en sociale rechten. Nu de democratieën in de wereld van vandaag voor grotere uitdagingen staan, door de hechtere banden en de grotere samenwerking tussen een aantal niet-democratische regimes, heeft de EU in 2015 haar werkzaamheden ter ondersteuning van de democratie uitgebreid en een steviger structuur gegeven, zulks in overeenstemming met de in het EU-Verdrag verankerde doelstellingen. Naast haar werkzaamheden op het gebied van verkiezingswaarneming, een terrein waarop de EU thans een belangrijke en geloofwaardige speler is, heeft de EU ook verder vorm gegeven aan haar algemene beleid inzake ondersteuning van de democratie, waarbij zij zich bezighoudt met de politieke processen en de instellingen die de eerbiediging van de mensenrechten kunnen handhaven en waarborgen.

Verkiezingen vormen de kern van democratische stelsels. De EU is inmiddels een cruciale speler in dat verband, dankzij de geloofwaardigheid van haar **verkiezingswaarnemingsmissies**, die hoge normen van integriteit en onafhankelijkheid rigoureus toepassen, in overeenstemming met de verklaring inzake de beginselen voor internationale verkiezingswaarneming, die als de toetssteen voor verkiezingswaarneming geldt. In 2015 was het tien jaar geleden dat de verklaring tot stand kwam. De EU is voortgegaan met haar nauwe samenwerking met alle internationale waarnemersgroepen die zich inzetten voor de nauwgezette toepassing van de verklaring.

De verkiezingswaarnemingsmissies van de EU zijn onafhankelijke missies; zij staan onder de leiding van een hoofdwaarnemer, gewoonlijk een lid van het Europees Parlement. Alle EU-instellingen werken nauw samen in alle stadia van het proces dat gericht is op het bevorderen, overal ter wereld, van de democratische waarden. De aanbevelingen van de verkiezingswaarnemingsmissie zijn essentieel om met alle gesprekspartners contacten aan te knopen teneinde toekomstige verkiezingsprocessen te verbeteren, en de EU heeft zich voorts meer ingespannen voor een grondige follow-up van de missies, maar ook voor de uitvoering van de aanbevelingen van de OVSE/ODIHR³⁵. De aanbevelingen van verkiezingswaarnemingsmissies worden thans stelselmatig aan de orde gesteld in de politieke dialogen met de partnerlanden en zijn medebepalend voor de vorm die de EU-steun aan verkiezingen krijgt. Het nieuwe actieplan van de EU voor mensenrechten en democratie benadrukt voorts dat de beste praktijken geconsolideerd moeten worden om te zorgen voor een doeltreffende follow-up van de EU-verkiezingswaarnemingsmissies.

³⁵ Bureau voor Democratische Instellingen en Mensenrechten van de OVSE

In 2015 zette de EU haar steun aan verkiezingsprocessen in de hele wereld voort, door verkiezingswaarnemingsmissies en -deskundigenmissies in te zetten, technische en financiële ondersteuning te bieden aan kiescommissies en binnenlandse waarnemers. In 2015 werden waarnemingsmissies uitgevoerd in Nigeria, Burundi (missie teruggetrokken wegens het ontbreken van de minimumvereisten voor geloofwaardige verkiezingen), Sri Lanka, Haïti (nog lopende), Myanmar/Birma, Guinee (Conakry), en in Tanzania (tijdelijk verplaatst naar Europa wegens de politieke impasse in Zanzibar) en Burkina Faso. Voorts werden verkiezingswaarnemingsmissies uitgevoerd in Togo, Tanzania, Ivoorkust, Guatemala, Egypte en Marokko (voor de lokale verkiezingen). Ten slotte - maar daarom niet minder belangrijk - waren er vervolgmmissies in Cambodja, Paraguay en Honduras.

De EU zette haar **proefprojecten democratie-ondersteuning** voort, teneinde de samenhang van haar werkzaamheden op het gebied van de democratie te verbeteren. Een aantal EU-delegaties heeft, samen met de lidstaten ter plekke, de gezamenlijke analyse van de democratische uitdagingen in hun partnerlanden aangescherpt. De terreinen waarop samen met het partnerland via een op maat gemaakte aanpak op een effectieve manier aan democratische hervormingen kan worden gewerkt, werden in kaart gebracht. In 2016 volgen de actieplannen inzake democratie.

Uit het proefproject is gebleken dat de EU haar steun voor de democratische instellingen moet uitbreiden door de aandacht te richten op de interactie tussen overheidsinstellingen en burgers, de wetgevers te steunen, de band tussen politieke partijen en burgers te versterken, de lokale democratie te ondersteunen, en door contact te zoeken met de traditionele actoren die een rol spelen in het versterken van de democratie. Het project heeft ook stimulansen gegeven voor meer synergie tussen democratie-analyse, landenstrategieën inzake mensenrechten en routekaarten voor samenwerking met het maatschappelijk middenveld.

Het EU-actieplan inzake democratie en mensenrechten houdt voor de EU de verplichting in meer te doen voor het ondersteunen van meerpartijenstelsels en de politieke partijen daarin, parlementen - met als doel de politieke ruimte te vergroten - en de band tussen de verkiezingswaarnemingsmissies en de bredere agenda ter ondersteuning van de democratie te versterken. Een systematischer opvolging van de aanbevelingen van verkiezingswaarnemingsmissies, mede door steun aan verkiezingen, draagt bij tot het verwezenlijken van deze doelstelling.

Het Europees Fonds voor Democratie (EFD), dat zijn eerste cyclus van 3 jaar van activiteiten in 2015 heeft afgerond, speelt een belangrijke aanvullende rol. Het is opgestart door middel van een besluit van de Raad in 2012 en opereert onafhankelijk van de EU, maar complementair met andere EU-instrumenten. Het EFD is gericht op overgangprocessen en steunt actoren die niet met andere middelen kunnen worden bereikt; de aandacht gaat vooral uit naar landen van het Europees nabuurschap en daarbuiten. In december 2014 heeft de raad van bestuur ingestemd met een uitbreiding van de EFD-activiteiten tot de "buurlanden van de buurlanden", met een maximum van 15 % van de EFD-begroting. In de loop van 2015 zijn enkele subsidies toegekend aan activiteiten in Rusland en sommige Centraal-Aziatische landen. De rechtstreekse steun van het EFD aan doelgroepen wordt gefinancierd via aanvullende middelen uit vrijwillige bijdragen van de lidstaten en andere belanghebbenden, zoals particuliere stichtingen, enz. In juni 2015 besloot de Commissie tot een nieuwe bijdrage van 12 miljoen euro voor de operationele kosten van het EFD van 2015 tot en met 2018.

Doodstraf

Hoewel in 2015 het aantal terechtstellingen sterk toenam in een aantal landen dat de doodstraf nog toepast, blijft het zo dat de landen die de doodstraf hebben afgeschaft wereldwijd veruit in de meerderheid zijn. In de praktijk hebben 101 landen de doodstraf volledig afgeschaft. Nog eens 33 landen hebben de doodstraf in de praktijk afgeschaft: dat wil zeggen dat zij al ten minste 10 jaar niemand meer geëxecuteerd hebben en al lang geen doodstraffen meer voltrekken.

Ook in 2015 gaf de EU uiting aan haar verzet tegen de **doodstraf** en wendde zij alle diplomatieke middelen waarover zij beschikt aan om wereldwijde afschaffing te ondersteunen. De doodstraf en foltering blijven belangrijke strijdpunten van het actieplan inzake mensenrechten en democratie, dat wil dat deze prioriteiten in alle acties van de EU ter ondersteuning van partnerlanden en maatschappelijke organisaties worden opgenomen. De algemene oproep tot het indienen van voorstellen van het EIDHR in 2015 omvatte een specifieke opdracht ter ondersteuning van projecten van het maatschappelijk middenveld tegen de doodstraf.

De doodstraf is consequent aangekaart bij de landen die de straf nog kennen en opgenomen in de agenda's van de politieke dialogen of specifieke mensenrechtendialogen. Door middel van publieke verklaringen betreurde de EU het dat de doodstraf in verschillende delen van de wereld nog wordt toegepast: Vooral Iran, Irak, Saudi-Arabië, Pakistan, Belarus, Egypte, Japan, Indonesië, Singapore, China, Vietnam, Taiwan en de VS stonden in het brandpunt van de aandacht, terwijl er ten aanzien van vele andere landen verklaringen werden afgelegd en demarches ondernomen, conform de minimumnormen in het internationale recht en de EU-richtsnoeren over de doodstraf. De EU heeft veel nadruk gelegd op schendingen van deze minimumnormen, en beklemtoonde daarbij dat de uitvoering van de doodstraf ontoelaatbaar is voor minderjarigen, personen met een verstandelijke handicap en voor misdrijven die niet tot de zwaarste categorie behoren, zoals drugsmisdrijven.

De EU ging door met het actief steunen van de inspanningen van de Afrikaanse Unie voor een aanvullend Protocol inzake afschaffing van de doodstraf bij het Afrikaans Handvest van de rechten van de mens en de volkeren, zoals bevestigd in de recente mensenrechtendialoog tussen de EU en de Afrikaanse Unie van 24 november. Evenzo volgt de EU een regionale aanpak ter ondersteuning van regionale en lokale belanghebbenden die zich inzetten voor afschaffing van de doodstraf in Zuidoost-Azië. De EU verwelkomde ook de afschaffing van de doodstraf in Fiji, Suriname, Mongolië en de Amerikaanse staat Nebraska.

Ter gelegenheid van de Europese dag tegen de doodstraf en de Werelddag tegen de doodstraf (10 oktober) herhaalden de EU en de Raad van Europa in een gezamenlijke verklaring dat zij, ongeacht de omstandigheden, tegen het gebruik van de doodstraf zijn en naar wereldwijde afschaffing streven. Talrijke EU-delegaties organiseerden gelijktijdig herdenkingen van deze belangrijke datum; het betrof met name evenementen zoals debatten, conferenties en andere bewustmakingsactiviteiten.

De EU is haar verzet blijven uiten tegen de doodstraf in alle multilaterale fora daarover, met name in de VN, de OVSE en de Raad van Europa, voortbouwend op het succes van de aanneming, met een ongekend aantal stemmen voor, van resolutie 69 van de AVVN over een moratorium op het gebruik van de doodstraf³⁶. De SVEU voor de mensenrechten, Stavros Lambrinidis, heeft het optreden van de EU tegen de doodstraf onder de aandacht gebracht, met name in zijn toespraak tijdens het tweejaarlijkse panel over de doodstraf tijdens de zitting van de Mensenrechtenraad in maart 2015, tijdens welke bijzondere aandacht werd besteed aan regionale inspanningen voor de afschaffing van de doodstraf. De EU nam ook actief deel aan de ministeriële bijeenkomst op hoog niveau van de AVVN, gezamenlijk georganiseerd door het Bureau van de Hoge Commissaris voor de mensenrechten van de VN, Italië, Frankrijk, Argentinië en Fiji, over "Moving away from the death penalty" (New York, 29 september 2015).

Foltering en andere vormen van mishandeling

Uit meldingen van gedwongen verdwijningen, willekeurige detentie en mishandeling van migranten, en uit andere getuigenissen van overal ter wereld blijkt dat hardnekkig wordt doorgegaan met foltering en mishandeling en dat dit probleem ook buiten de normale gevangenissen moet worden aangepakt. Tegen deze achtergrond hebben de EU, en met name de SVEU voor de mensenrechten, Stavros Lambrinidis, deze aangelegenheid stelselmatig aangekaart tijdens bezoeken aan en mensenrechtendialogen met derde landen, en landen aangemoedigd het Verdrag tegen foltering en het bijbehorende facultatief protocol te ratificeren en uit te voeren, en zich te scharen achter de inspanningen met het oog op universele ratificatie. De EU drong er bij de landen op aan ervoor te zorgen dat foltering bij wet strafbaar wordt gesteld en effectief wordt vervolgd, dat de slachtoffers schadeloos worden gesteld en dat de aanbevelingen van de internationale toezichtmechanismen in de praktijk worden gebracht. De EU besteedde ook aandacht aan zaken als gedwongen verdwijningen en geheime detentie. Tijdens deze dialogen stelde de EU concrete manieren voor, inclusief financiële steun, om de landen bij te staan in hun inspanningen om foltering en mishandeling uit te bannen, afhankelijk van hun behoeften.

³⁶ Resolutie A/RES/69/186 van de AVVN:
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/69/186

Het EU-actieplan inzake mensenrechten beklemtoont dat een alomvattende aanpak van het probleem nodig is; dat garanties moeten worden geïntegreerd in EU-activiteiten zoals terrorismebestrijding en crisismanagement; dat dieper moet worden ingegaan op de verbanden tussen doodstraf, gedwongen verdwijningen, willekeurige arrestatie en detentie; en dat gezamenlijke actie moet worden ondernomen met internationale en regionale organisaties en maatschappelijke organisaties, waaronder het 10 jaar durende wereldwijde initiatief (Verdrag tegen foltering - Convention against Torture Initiative, CTI), om in 2024 te komen tot wereldwijde ratificatie en uitvoering van het VN-Verdrag tegen foltering.

Via haar bilaterale steun verleent de EU ondersteuning voor de nodige hervorming van het rechtssysteem, zulks met het oog op een onafhankelijke justitie, toegang tot de rechter en verbetering van de omstandigheden in de gevangenissen in diverse landen. Er wordt steun verleend voor de opleiding van de politie, en alle andere personeelsleden die betrokken zijn bij het strafrechtelijk systeem, voor de mensenrechten en voor methodes om de gegrondheid van beschuldigingen van foltering te onderzoeken.

In het kader van het EIDHR loopt een aantal projecten betreffende het voorkomen van foltering en andere vormen van mishandeling, alsook de rehabilitatie van de slachtoffers daarvan. Door capaciteitsopbouw en uitwisseling van goede praktijken helpen twee in het kader van het EIDHR gefinancierde projecten meer dan 60 nationale instellingen voor mensenrechten in Afrika en Azië om hun belangrijke binnenlandse functie voor het bestrijden van foltering en mishandeling naar behoren te vervullen. In een ander project, gericht op Azië, de Kaukasus, het Midden-Oosten en Noord-, Zuid- en Midden-Amerika en de EU, wordt gepleit voor sterkere controles op de levering en het gebruik van folterinstrumenten en worden de regeringen waarvoor het project bedoeld is, aangemoedigd om efficiënt nationaal beleid, procedures en wetgeving te ontwikkelen om de handel in, het gebruik van en de verantwoordingsplicht voor foltertechnologieën te controleren. Andere voorbeelden van terreinen waarop de EU zorgt voor financiële steun zijn de verbetering van de omstandigheden in de gevangenissen, de bewustmaking van de specifieke behoeften van kwetsbare groepen, steun voor alternatieve jeugddetentie en het geven van een stem aan de slachtoffers van foltering, bewustmaking van het grote publiek en het ter verantwoording roepen van de daders.

De EU werkt ook samen met de Raad van Europa voor het verlenen van steun en capaciteitsopbouw aan de penitentiaire systemen van diverse landen, zoals het langdurig opleidingsprogramma voor gevangenispersoneel in Georgië.

Behalve financiële steun hebben de delegaties ook evenementen georganiseerd met het oog op bewustmaking van het belang van de strijd tegen foltering.

De EU werkt succesvol samen met maatschappelijke organisaties met het oog op het bestrijden van foltering. In 2015 zijn er opleidingen georganiseerd voor het personeel van de EU en de lidstaten, tijdens welke maatschappelijke organisaties³⁷ en de speciale fondsen van de VN sessies hebben gehouden over het voorkomen van foltering, de monitoring en de rehabilitatie van slachtoffers en het potentieel voor nauwere samenwerking tussen de VN en de EU. De vertegenwoordigers van de EU namen ook deel aan een uitwisseling met het VN-Comité tegen foltering en het maatschappelijk middenveld, waarmee de Internationale federatie van de Actie van christenen voor de afschaffing van martelen en de doodstraf³⁸ in november van start is gegaan in Genève. Dit evenement bood een uitstekende kans om meer samenhang te brengen in onze gemeenschappelijke inspanning om foltering en mishandeling te bestrijden.

In de conclusies van december³⁹ heeft de Raad herhaald dat de strijd tegen foltering en andere vormen van mishandeling prioriteit krijgt, en zijn waardering uitgesproken voor het over het algemeen positieve speciaal verslag over "EU-steun voor de strijd tegen foltering en voor de afschaffing van de doodstraf".

Bestrijding van discriminatie

Gendergelijkheid is een Europese kernwaarde en is verankerd in het juridische en politieke kader van de EU. De EU heeft bijzondere inspanningen geleverd om 2015 in het teken te stellen van gendergelijkheid en empowerment van vrouwen. De politieke participatie en economische empowerment van vrouwen, initiatieven tegen gendergerelateerd geweld en schadelijke praktijken (genitale verminking/besnijdenis, kindhuwelijken, huwelijken op jonge leeftijd en gedwongen huwelijken, feminicide), acties om een einde te maken aan seksueel geweld in conflicten, de uitvoering van Resolutie 1325 van de VN-Veiligheidsraad over vrouwen, vrede en veiligheid, de onderhandelingen over de nieuwe ontwikkelingsagenda en de integratie van een genderdimensie in het beleid en de praktijk voor de preventie en de bestrijding van gewelddadig extremisme zijn punten waaraan de EU in de verslagperiode prioriteit heeft gegeven.

³⁷ Amnesty International, de Vereniging ter voorkoming van foltering (APT), de Internationale federatie van de Actie van christenen voor de afschaffing van martelen en de doodstraf (FIACAT), de Internationale Raad voor de rehabilitatie van slachtoffers van foltering (IRCT), de Wereldorganisatie tegen foltering (OMCT).

³⁸ De Internationale federatie van de Actie van christenen voor de afschaffing van martelen en de doodstraf (ACAT) is een internationale niet-gouvernementele organisatie voor de verdediging van de mensenrechten, die als opdracht heeft te ijveren voor de afschaffing van de doodstraf en van foltering.

³⁹ Conclusies van de Raad, december 2015, 14640/15:
<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14640-2015-INIT/nl/pdf>

De evaluatie van de Verklaring en het Platform voor Actie van Beijing, die al twintig jaar bestaat, viel samen met de evaluatie op hoog niveau van Resolutie 1325. Deze gebeurtenissen - mede in de context van de aanneming van de agenda voor duurzame ontwikkeling voor 2030 en gelijktijdig daarmee de evaluatie van de VN-vredesoperaties, en de VN-architectuur voor vredesopbouw - gaven de pleitbezorgers van de genderagenda, waarvan de EU de belangrijkste is, de kans staten en internationale organisaties te verzoeken opnieuw toezeggingen te doen; de uitvoeringsmethodes te verbeteren teneinde de doelstelling gendergelijkheid beter en sneller te bereiken; en de genderdimensie stevig te verankeren in de internationale architectuur voor vrede, veiligheid en ontwikkeling.

HV/VV Mogherini nam deel aan de opening op hoog niveau van de 59e zitting van de VN-Commissie voor de positie van de vrouw (CSW), tijdens welke is onderhandeld over een politieke verklaring, die bij wijze van uitzondering is aangenomen met het oog op de 20e verjaardag van de Verklaring en het Platform voor Actie van Beijing. Ook de speciale vertegenwoordiger van de EU voor de mensenrechten, Stavros Lambrinidis, woonde de zitting van de CSW bij; hij vertolkte het standpunt van de EU in een van de ministeriële rondetafeldiscussies en diverse nevenevenementen. Tijdens de bijeenkomst van de wereldleiders over gendergelijkheid en empowerment van vrouwen, die op 27 september in New York is gehouden, heeft de EU, vertegenwoordigd door eerste vice-voorzitter van de Europese Commissie Timmermans, toegezegd de economische onafhankelijkheid van vrouwen te bevorderen en geweld tegen vrouwen te bestrijden door preventie, bescherming en vervolging. De EU heeft ook toegezegd een sterke genderdimensie op te nemen in de agenda voor duurzame ontwikkeling voor 2030, als een op zichzelf staande doelstelling en als een in andere doelstellingen en streefcijfers geïntegreerde doelstelling. Tijdens de open-debatzitting op hoog niveau van de VN-veiligheidsraad ter gelegenheid van de 15e verjaardag van Resolutie 1325 heeft de EU toegezegd de komende zeven jaar meer dan 100 miljoen euro uit te trekken voor projecten ter bevordering van de gendergelijkheid en de empowerment van vrouwen en meisjes.

In 2015 heeft de EU de volgende beleidsdocumenten aangenomen waarin gendergelijkheid en empowerment van vrouwen in de externe betrekkingen bovenaan op de agenda werden geplaatst: het actieplan inzake mensenrechten en democratie, het genderactieplan (2016-2020), met een uitgebreide lijst van acties ter verbetering van de situatie van vrouwen op het gebied van gelijke rechten en empowerment en het strategisch engagement voor gendergelijkheid (2016-2019), ter bevordering van de gendergelijkheid en de rechten van vrouwen overal ter wereld.

In september 2015 heeft HV/VV Federica Mogherini ambassadeur Mara Marinaki benoemd tot de allereerste hoofdadviseur gender van de EDEO, bevoegd voor de uitvoering van Resolutie 1325 van de VN-Veiligheidsraad over vrouwen, vrede en veiligheid.

Miljoenen **kinderen** overal ter wereld hebben nog steeds te lijden onder alle vormen van geweld, waaronder de gevolgen en de zware last van oorlog en de daarmee gepaard gaande wreedheden, discriminatie en armoede. De rechten van migrantenkinderen, kinderen van vluchtelingen en intern ontheemde kinderen worden voortdurend geschonden. Het recht op onderwijs wordt hun ontzegd en zij lopen een groter risico op geweld, vermissing of mensenhandel. De crisis heeft de asiel- en kinderbeschermingsstelsels onder bijzondere druk gezet, of heeft bestaande lacunes in de stelsels verergerd.

Met het VN-Verdrag inzake de rechten van het kind heeft de internationale gemeenschap de belangrijke verplichting op zich genomen de rechten van alle kinderen te eerbiedigen. Dit Verdrag is het mensenrechtenverdrag dat door de meeste landen is geratificeerd (196). In 2015 bracht de EU in zijn mensenrechtendialogen, subcommissies en informele mensenrechtengroepen met derde landen de verplichting van de verdragspartijen tot ratificatie van het Verdrag ter sprake, en verwelkomde zij de ratificatie van het Verdrag door Zuid-Sudan en Somalië.

De EU verleende krachtige steun aan de opname in Agenda 2030 van doelstelling 8.7, waarmee beoogd wordt dwangarbeid uit te roeien, een einde te maken aan moderne slavernij en mensenhandel, en te komen tot het verbod op en de afschaffing van de ergste vormen van kinderarbeid, met inbegrip van rekrutering en inzet van kindsoldaten, en tegen 2025 een eind te maken aan alle vormen van kinderarbeid, en van doelstelling 16.2, waarmee beoogd wordt een einde te maken aan misbruik, uitbuiting, mensenhandel en alle vormen van geweld en foltering tegen kinderen. In 2015 heeft de EU met kindgerichte ngo's, VN-organen en andere internationale organisaties veel voorbereidend overleg gevoerd over het belang van een actie inzake de versterking van systemen voor kinderbescherming in derde landen in het nieuwe EU-actieplan inzake mensenrechten en democratie.

Het streven van de EU om een eind te maken aan alle vormen van geweld jegens kinderen komt ook tot uiting in de lancering, in september 2015, van een diplomatiek initiatief met een mondiale focus ter bestrijding van alle vormen van geweld jegens kinderen en vrouwen, met bijzondere aandacht voor het uitbannen van kindhuwelijken, huwelijken op jonge leeftijd en gedwongen huwelijken en genitale verminking/besnijdenis bij vrouwen. Alle EU-delegaties werd opgedragen de acties in de prioritaire gebieden van hun keuze uit te voeren en daarover uiterlijk december 2015 verslag uit te brengen.

De EU bleef actief steun verlenen aan de campagne "Kinderen, geen soldaten", die in 2014 gezamenlijk op gang is gebracht door de speciale vertegenwoordiger van de secretaris-generaal voor **kinderen in gewapende conflicten** en UNICEF, en die tot doel heeft het ronselen en inzetten van kinderen door regeringstroepen in conflicten uiterlijk in 2016 te beëindigen. Ondanks het escaleren van de conflicten en de grotere veiligheidsproblemen in een aantal campagnelanden in 2015 heeft de campagne tot dusver geresulteerd in de vrijlating van duizenden voormalige kindsoldaten en heeft een aantal regeringen duidelijke bereidheid getoond en lovenswaardige vooruitgang geboekt. In augustus heeft de Commissie ook een oproep gedaan tot het indienen van voorstellen, waarvan er vele bedoeld waren als steun aan projecten voor kinderen die betrokken zijn bij gewapende strijdkrachten en bendes en die getroffen zijn door gewapend geweld.

Naast andere instrumenten heeft het programma voor mondiale collectieve goederen en uitdagingen 2014-2020⁴⁰ van het instrument voor ontwikkelingssamenwerking⁴¹ tot doel alle vormen van kinderarbeid te bestrijden en strategieën en interventies om bijzondere problemen en uitdagingen met betrekking tot kinderen aan te pakken, te ondersteunen. Eind 2015 heeft de Europese Commissie een studie laten uitvoeren om de belangrijkste interventies van de EU in het kader van diverse instrumenten te evalueren. Dit moet leiden tot voorstellen voor efficiënte maatregelen voor toekomstige acties ter bestrijding van kinderarbeid en dwangarbeid, in het kader van de internationale samenwerking en ontwikkeling van de EU.

Gedurende het hele jaar 2015 heeft de EU de aandacht gevestigd op de publicatie van de EU-UNICEF-toolkit "kinderrechten integreren in ontwikkelingssamenwerking". Er werden opleidingen georganiseerd voor het personeel van de EU-delegaties, de lokale autoriteiten en de maatschappelijke organisatie voor de rechten van het kind, in samenwerking met het Duitse agentschap voor internationale samenwerking (GiZ).

⁴⁰ Bijlage II - programma voor mondiale collectieve goederen en uitdagingen 2014-2020 van het instrument voor ontwikkelingssamenwerking (IOS); Verordening (EU) nr. 233/2014 van het Europees Parlement en de Raad van 11 maart 2014 tot vaststelling van een financierings-instrument voor ontwikkelingssamenwerking voor de periode 2014-2020

⁴¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0233&rid=1>
https://ec.europa.eu/europeaid/how/finance/dci_en.htm_en

De EU versterkte voorts haar inzet voor onderwijs in noodsituaties. De Commissie trok 11 miljoen euro uit voor 18 humanitaire projecten om door conflicten en complexe noodsituaties getroffen kinderen te steunen door middel van onderwijs, waarvan 1 miljoen euro voor onderwijs voor kinderen die door de ebola-epidemie getroffen zijn. Dit initiatief is jaar na jaar uitgebreid sinds 2012, het jaar waarin de EU het aan de Nobelprijs voor de vrede verbonden geldbedrag bestemde voor kinderen aan wie de mogelijkheid om in vrede op te groeien wordt ontzegd. Eind 2015 had DG ECHO meer dan 23 miljoen euro toegewezen en meer dan 1,5 miljoen kinderen in 26 landen bereikt.

De EU heeft een aanvang gemaakt met een studie over de institutionalisering van kinderen en mogelijke alternatieve opvangmogelijkheden in Azië, Afrika en de landen van Centraal- en Zuid-Amerika. De studie heeft voornamelijk ten doel specifieke kennis te vergroten en mogelijke toekomstige acties te sturen in verband met kinderen in instellingen overal ter wereld die ouderlijke zorg ontberen.

Wat haar multilaterale optreden betreft, legt de EU jaarlijks samen met de Grulac twee resoluties over de rechten van het kind ter tafel in de VN. De EU heeft niet alleen het voortouw genomen voor de resolutie "Naar beter investeren in de rechten van het kind" van de VN-Mensenrechtenraad, maar ook voor de resolutie van de Derde Commissie van de AVVN over het recht op onderwijs. In deze laatste resolutie wordt onder meer een oproep tot de staten gedaan om het recht van elke jongen en elk meisje op kwalitatief hoogstaand, inclusief en alomvattend onderwijs te handhaven, ook voor kinderen met een handicap, gelijke toegang te garanderen voor inheemse kinderen, en onderwijs te verstrekken aan kinderen in noodsituaties en het onderwijs te beschermen bij gewapende conflicten.

De EU erkent ten volle de ernstige uitdagingen waarmee **ouderen** worden geconfronteerd, ook wanneer het gaat om werkgelegenheid, discriminatie, misbruik en verwaarlozing en pensioenen. In 2015 heeft de EU actief deelgenomen aan de open werkgroep over vergrijzing met het oog op een betere bescherming van de rechten van ouderen, die in juli 2015 in New York is gehouden, en aan de beraadslagingen in de Mensenrechtenraad die waren gewijd aan ouderen. Deze vergaderingen zijn belangrijke gelegenheden om ervaringen, goede praktijken en goed beleid uit te wisselen, en om wezenlijke voorstellen voor een internationaal rechtsinstrument te bespreken, tussen de regeringsvertegenwoordigers, deskundigen en actoren uit het maatschappelijk middenveld.

2015 bracht voor **LHBTI**⁴² enige vooruitgang op de weg naar gelijkheid, met belangrijke mijlpalen in de loop van het jaar. Het huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht werd legaal in de Verenigde Staten en Mexico, en landen als Mozambique haalden homoseksuele en lesbische relaties uit de strafwet. Ondanks deze vooruitgang kreeg de mondiale campagne voor het genot van alle mensenrechten door LHBTI met terugval te kampen in andere regio's, waaronder Afrika en het Midden-Oosten. Er zijn nog ongeveer 8 landen waar op homoseksualiteit de doodstraf staat en bijna 80 landen die relaties tussen personen van hetzelfde geslacht als illegaal beschouwen. Geweld tegen LHBTI komt op vele plaatsen nog vaak voor en de discriminatie in de gezondheidszorg, het onderwijs en andere sectoren is wijdverbreid.

De EU houdt zich steeds actiever bezig met dit thema. In 2015 bracht de EU de rechten van LHBTI ter sprake in haar mensenrechtendialogen met Brazilië, Georgië, Oekraïne, Mexico, Turkmenistan en Kirgizië. Zij kaartte dit onderwerp ook aan bij de VS en Canada. Een ander forum waar LHBTI-vraagstukken werden besproken, was de politieke dialoog op grond van artikel 8 van de Overeenkomst van Cotonou met landen in Afrika, het Caribisch gebied en de Stille Oceaan. In dit kader werden in 2015 LHBTI-kwesties opgenomen met Gambia, Oeganda en Belize. Op 17 mei legde HV/VV Mogherini een verklaring af ter gelegenheid van de Internationale Dag tegen homofobie, transfobie en bifobie, om blijk te geven van de solidariteit met LHBTI overal ter wereld in de strijd om een eind te maken aan discriminatie op grond van seksuele gerichtheid en genderidentiteit.

Wat de financiële samenwerking betreft, worden momenteel in het kader van het EIDHR 10 ngo-projecten betreffende gelijke behandeling van LHBTI gesteund voor een bedrag van ongeveer 8 miljoen euro. Met deze projecten wordt beoogd de zichtbaarheid en de acceptatie van LHBTI-organisaties te vergroten en tot een betere dialoog met de autoriteiten te komen om de wetgeving te veranderen, homofobie te bestrijden, LHBTI te beschermen tegen geweld en LHBTI-personen en -ngo's opleiding, informatie en juridische ondersteuning te bieden.

⁴² Lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenders en interseksuelen.

In de Verenigde Naties blijft de EU de werkzaamheden van de VN steunen, met name de resolutie over mensenrechten, seksuele gerichtheid en genderidentiteit (Sexual Orientation and Gender Identity of "SOGI")⁴³, die in september 2014 door de Mensenrechtenraad werd aangenomen. In juni 2015, tijdens de 28e zitting van de Mensenrechtenraad, ondertekenden alle 28 lidstaten van de EU de gemeenschappelijke verklaring over geweld en discriminatie op grond van seksuele gerichtheid en genderidentiteit. Op 29 september, tijdens de 70e Algemene Vergadering in New York, organiseerde de interregionale LHBTI-kerngroep, waarvan de EU en een aantal van haar lidstaten deel uitmaken, een ministerieel nevenevenement over het thema "Niemand achterlaten: gelijkheid en inclusie in de ontwikkelingsagenda voor de periode na 2015". Onder de deelnemers bevonden zich Frans Timmermans, vicevoorzitter van de Commissie, en Ban-ki Moon, secretaris-generaal van de VN. Samen met andere partners steunde de EU ook de aftrap van de Pacifische campagne van de VN tegen homofobie en transfobie in augustus 2015.

Wat andere regionale organisaties betreft, was de EU met betrekking tot dit thema actief in de OVSE en was zij in 2015 opnieuw medeorganisator van een nevenevenement tijdens de bijeenkomst betreffende de uitvoering van de menselijke dimensie over intolerantie en discriminatie ten aanzien van LHBTI in het OVSE-gebied. In de Raad van Europa legde de EU op 17 juni 2015 tijdens de zitting van het Comité van ministers een verklaring af waarin hij de aandacht vestigde op de noodzaak van verbetering van de mensenrechten van LHBTI in Europa en nogmaals zijn steun betuigde voor de activiteiten van de Raad van Europa ter bestrijding van alle vormen van discriminatie.

De kosten van de uitsluiting van LHBTI

Het 8e jaarlijkse evenement van de LHBT-kerngroep vond plaats op de Internationale Dag van de mensenrechten, 10 december, en was voornamelijk gewijd aan de kosten van uitsluiting en discriminatie alsmede de voordelen van inclusie van LHBT voor een economie, aan de hand van een studie van de Wereldbank over de economische kosten van uitsluiting in India. De EU beijverde zich voor een debat met verdedigers van de mensenrechten van LHBTI in de hele wereld, waarbij ook de onzichtbaarheid van interseksuelen, de VN-ontwikkelingsagenda en het feit dat het maatschappelijk middenveld steeds meer beknot wordt, ter sprake kwamen.

De EU steunt eveneens #FREEANDEQUAL.

⁴³ Resolutie van de Mensenrechtenraad - Mensenrechten, seksuele gerichtheid en genderidentiteit (aangenomen op 26 september 2014) - **A/HRC/RES/27/32**

De EU ging door met het aankaarten van de rechten van **personen met een handicap** in de mensenrechtendialogen met een aantal partnerlanden en regionale organisaties.

De EU is partij bij het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (CRPD). Tijdens de 8e bijeenkomst, in juni, van de Conferentie van de staten die partij zijn, presenteerde de EU essentiële vorderingen bij de uitvoering van het CRPD, en betuigde zij haar steun voor de opname van gehandicapthema's in de doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling. Tevens organiseerde de EU een nevenevenement met het Europees Gehandicaptenforum. In augustus werd de uitvoering van het CRPD in de EU voor het eerst geëvalueerd door het Comité van het CRPD, op basis van het eerste rapport van de EU aan de VN over de uitvoering van het CRPD in de EU. Wat externe betrekkingen betreft, had het Comité lof voor de tendens om de rechten van personen met een handicap op te nemen in de financiering van het externe optreden van de EU; de opname van handicaps in de prioritaire gebieden van de EU-mededeling over de doelstellingen inzake duurzame ontwikkeling voor de periode na 2015; en de conclusies van de Raad die zijn aangenomen over het rekening houden met gehandicapten bij rampenbeheersing en de inzet voor het kader van Sendai voor het beperken van de kans op rampen 2015-2030. Het Comité deed ook een aantal aanbevelingen over mogelijkheden tot verbetering van de uitvoering van de artikelen 11 (over risicovolle situaties en humanitaire noodsituaties) en 32 (over internationale samenwerking) van het CRPD. In december heeft de Commissie op de aanbevelingen in de slotopmerkingen van het Comité gereageerd door de Europese toegankelijkheidswet vast te stellen, een voorstel voor een richtlijn inzake de toegankelijkheid van bepaalde producten en diensten.

Tijdens de ASEM⁴⁴-bijeenkomst op hoog niveau over handicaps, die op 29 en 30 oktober plaatsvond in Peking, China, onderstreepte de EU het belang dat zij hecht aan de op de mensenrechten gebaseerde aanpak die het CRPD voorschrijft en benadrukte zij dat deze aanpak ook moet worden toegepast om de opkomende markt voor assistentietechnologieën te benaderen.

De EU voert haar financiële steun op voor de sociale inclusie en mensenrechten van personen met een handicap in het kader van haar ontwikkelingssamenwerking. Er wordt steun gegeven via projecten die gericht zijn op personen met een handicap alsmede via sterkere integratie van de gehandicaptenproblematiek in de algemene ontwikkelingssamenwerking, bijvoorbeeld door het zorgen voor toegankelijkheid.

⁴⁴ De Ontmoeting Azië-Europa (ASEM) is opgericht in 1996 en sindsdien uitgegroeid tot een belangrijk forum voor dialoog en samenwerking tussen Europa en Azië.

De rechten van inheemse volkeren en van leden van minderheden

Leden van minderheden worden in alle delen van de wereld nog altijd geconfronteerd met ernstige bedreigingen, discriminatie en racisme, en kunnen al te vaak niet volledig deelnemen aan het economische, politieke en sociale leven van hun land. De EU zet zich in multilaterale fora in voor de bevordering van de rechten van personen die tot minderheden behoren. De uitdagingen voor groepen zoals de Roma en de Krimtataren werden aangekaart bij internationale mandaathouders zoals de speciale VN-rapporteur voor minderhedenkwesties en de hoge commissaris van de OVSE voor nationale minderheden. De EU heeft eveneens deelgenomen aan het Jaarlijks Forum voor minderheidsvraagstukken in november 2015, over minderheden in het strafrechtstelsel, waar de EU haar steun gaf aan verscheidene aanbevelingen betreffende onder andere onpartijdige, niet-discriminerende rechtstoepassing. Acties voor het tegengaan en uitbannen van discriminatie ten aanzien van leden van minderheden, waaronder mensen die worden gediscrimineerd op grond van kaste, werden eveneens opgenomen in de samenwerking van de EU met de partnerlanden en in de steun aan het maatschappelijk middenveld, met name via het EIDHR.

Inheemse volkeren werden verder op de proef gesteld wat betreft hun mensenrechtenkwesties die met grondrechten te maken hebben, onder meer in verband met "landroof" en klimaatverandering.

Via het EIDHR steunt de EU een project met de IAO voor het verbeteren van de toegang van inheemse volkeren tot de rechter en ontwikkeling via een lokaal toezichtsmechanisme. Het project was nuttig voor de opneming van inheemse volkeren in Agenda 2030.

De EU betuigde haar steun voor het initiatief van de IAO ter bevordering van de toegang van inheemse volkeren tot inclusieve en duurzame ontwikkeling tijdens de 325e zitting van het bestuur van de IAO in november 2015.

Zoals in het EU-actieplan inzake mensenrechten en democratie staat, is de EU begonnen met het uitstippelen van een versterkt beleid inzake inheemse vraagstukken overeenkomstig de VN-verklaring inzake de rechten van inheemse volkeren en het slotdocument van de wereldconferentie betreffende inheemse volkeren die in 2014 plaatsvond in New York. In dit verband organiseerde de EU overleg met inheemse volkeren. Tijdens het overleg toonden de inheemse volkeren zich ingenomen met de aanpak van de EU, verstrekten zij waardevolle bijdragen en aanbevelingen en vroegen zij om een permanente dialoog met de EU. Naar verwachting zal er in 2016 een vernieuwd EU-beleid inzake inheemse volkeren zijn.

De uitbanning van **racisme, rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat en aanverwante vormen van onverdraagzaamheid** bleef een prioriteit voor de EU. De EU blijft zich bij de Verenigde Naties en in dialogen met partnerlanden en het maatschappelijk middenveld inzetten voor bewustmaking en de uitwisseling van beste praktijken. De EU heeft in het bijzonder bijgedragen aan de Intergouvernementele Groep voor de daadwerkelijke uitvoering van de verklaring en het actieprogramma van Durban, het Ad-hoccomité voor de opstelling van aanvullende normen en de Deskundigengroep mensen van Afrikaanse afkomst. Voorts neemt de EU elke gelegenheid, zoals interactieve dialogen met de mandaathouders van de Mensenrechtenraad, te baat om zich uit te spreken tegen racisme, rassendiscriminatie, vreemdelingenhaat en aanverwante vormen van onverdraagzaamheid, en te pleiten voor de bevordering en bescherming van de mensenrechten voor iedereen, ook mensen van Afrikaanse afkomst.

Bedrijfsleven en mensenrechten

Er waren in 2015 in vele delen van de wereld nog steeds meldingen van schendingen van burgerrechten en politieke, economische, sociale en culturele rechten. Deze hadden onder meer betrekking op aantasting van de arbeidsrechten, en plattelands- en inheemse gemeenschappen die het slachtoffer waren van landroof en gedwongen verplaatsing, vooral in bepaalde landen in Azië en Latijns-Amerika.

Tegen deze achtergrond steunde de EU de activiteiten van mensenrechtenverdedigers, en beijverde zij zich samen met een aantal derde landen voor de eerbiediging van de mensenrechten door bedrijven, zowel in regelmatige mensenrechtendialogen als in ad-hocbijeenkomsten. De SVEU voor de mensenrechten stelde het thema "bedrijfsleven en mensenrechten" als kernprioriteit aan de orde in zijn besprekingen met strategische partners, waaronder Zuid-Afrika en Brazilië, en met de Afrikaanse Unie. In september organiseerden de Europese Unie en Brazilië een specifiek seminar over "bedrijfsleven en mensenrechten", tijdens hetwelk deelnemers van de instellingen en de lidstaten van de EU, de Braziliaanse overheid, de VN, en Braziliaanse en Europese bedrijven beste praktijken uitwisselden met het oog op versterking van de bilaterale en multilaterale samenwerking op dit punt.

De EU bleef de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten, die in 2011 unaniem werden goedgekeurd op VN-niveau, promoten als het beste beleidsinstrument om deze kwesties integraal en optimaal aan te pakken, en maakte vorderingen met de toepassing ervan. De lidstaten van de EU gingen voort met de opstelling van nationale actieplannen inzake bedrijfsleven en mensenrechten en/of maatschappelijk verantwoord ondernemen. Eind 2015 hadden zeven lidstaten nationale actieplannen inzake bedrijfsleven en mensenrechten aangenomen, en hadden er nog eens twintig de laatste hand gelegd aan of aanzienlijke vorderingen gemaakt met nationale actieplannen voor maatschappelijk verantwoord ondernemen. In juli 2015 werd een werkdocument van de Commissiediensten aangenomen over de toepassing van de leidende beginselen van de VN door de EU, waarin grondig geanalyseerd wordt hoe het staat met de toepassing ervan in de EU en in het externe optreden van de EU sinds de aanneming van de mededeling over maatschappelijk verantwoord ondernemen in 2011⁴⁵. Door het steunen van de agenda voor bedrijfsleven en mensenrechten was de Commissie actief bij het verder faciliteren van de overname van aanvullende instrumenten, zoals het "Global Compact" van de VN, de "richtsnoeren voor multinationale ondernemingen" van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), de MNO-verklaring van de IAO⁴⁶ en de "ISO 26000-Richtlijn voor maatschappelijke verantwoordelijkheid".

Wat de technische ondersteuning betreft, heeft de Commissie in 2015 voorbereidingen getroffen voor een oproep vanuit het EIDHR tot het indienen van voorstellen betreffende de uitvoering van de leidende VN-beginselen inzake bedrijfsleven en mensenrechten die in juli 2016 zal worden gepubliceerd. Tevens werd uit hoofde van het partnerschapsinstrument voor bepaalde Celac-landen technische ondersteuning verleend voor het opstellen van nationale actieplannen. In aansluiting op het seminar van de EU en de Afrikaanse Unie van 2014 in Addis Abeba bood de EU technische ondersteuning voor de ontwikkeling van een AU-kader inzake de bevordering van verantwoord ondernemerschap in Afrika.

Binnen het multilaterale kader is de EU voorstander van een op consensus gebaseerde aanpak. Dit omvat het ondersteunen van de in 2011 opgerichte VN-Werkgroep bedrijfsleven en mensenrechten. De EU steunt eveneens het Accountability and Remedy Project, dat onder leiding staat van het VN-OHCHR en dat de toegang tot nationale rechtsmiddelen voor slachtoffers van ernstige mensenrechtenschendingen door bedrijven moet verbeteren.

⁴⁵ SWD(2015) 144 final en COM(2011)681

⁴⁶ De MNO-verklaring van de IAO is een tripartiete beginselverklaring betreffende multinationale ondernemingen en sociaal beleid.

In juli is een intergouvernementele werkgroep (IGWG), voorgezeten door Ecuador, voor het eerst bijeengekomen in het kader van de Mensenrechtenraad met het oog op de voorbereiding van een internationaal juridisch bindend instrument inzake bedrijfsleven en mensenrechten. Tijdens de openingsvergadering riep de EU op tot hernieuwde inzet voor de toepassing van de leidende beginselen van de VN, en liet zij zich kritisch uit over het feit dat de IGWG zich in de praktijk alleen op transnationale ondernemingen zal richten, terwijl vele mensenrechtenschendingen door nationale ondernemingen worden begaan. De EU betreurde het dat haar verzoek om de IGWG een mandaat voor alle soorten ondernemingen te geven, werd afgewezen. De IGWG zal in oktober 2016 opnieuw bijeenkomen.

Maatschappelijk verantwoord ondernemerschap en bedrijfsleven en mensenrechten waren opgenomen in de dialogen met verschillende landen en regio's. Zo nam bijvoorbeeld de 5e conferentie van ministers van Arbeid en Werkgelegenheid van de ASEM in december 2015 de "verklaring van Sofia" aan, waarin een uitvoerig hoofdstuk over "de bevordering van fatsoenlijk werk en veiliger arbeidsplaatsen in mondiale toeleveringsketens" was opgenomen.

4. Mensenrechten in het externe beleid van de EU

Handel

Het handelsbeleid kan een doeltreffend instrument zijn om de eerbiediging van de mensenrechten in derde landen te ondersteunen, samen met ander extern EU-beleid, en met name ontwikkelingssamenwerking. De EU heeft een leidende rol gespeeld bij de integratie van duurzameontwikkelingsdoeleinden in het handelsbeleid en heeft van handel een instrument gemaakt om duurzame ontwikkeling wereldwijd te bevorderen. Het belang van de potentiële bijdrage van het handelsbeleid aan duurzame ontwikkeling is in 2015 op mondiaal niveau opnieuw bevestigd in de Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling.

In overeenstemming met de mededeling van oktober 2015 over "Handel voor iedereen - Naar een meer verantwoord handels- en investeringsbeleid"⁴⁷ blijft de EU ontwikkelingslanden, en dan vooral de minst ontwikkelde landen (MOL's) en de meest behoeftige landen, helpen om zich te integreren in het wereldhandelssysteem en zo veel mogelijk te profiteren van handel. Dit gebeurt via het "hulp voor handel"-beleid van de EU, de unilaterale handelspreferenties en de bilaterale en regionale handelsovereenkomsten. Mensenrechtenoverwegingen worden geïntegreerd in de unilaterale preferenties (vooral in het SAP+-stelsel), in het exportcontrolebeleid van de EU en in haar bilaterale vrijhandelsovereenkomsten.

Wat unilaterale preferenties betreft, wordt de huidige verordening inzake het stelsel van algemene preferenties (SAP) toegepast sinds 1 januari 2014. Veertien landen hebben bijzonder gunstige handelspreferenties (SAP+) gekregen in het kader van het nieuwe stelsel dat de naleving bevordert van zevenentwintig internationale verdragen (onder meer essentiële verdragen over mensenrechten en arbeidsrechten). De dialoog tussen de EU en de SAP+-begunstigden over de uitvoering van de verdragen was in 2015 intens, en de EU introduceerde nieuwe innovatieve methodes om de uitvoering, handhaving en controle van de toepasselijke mensenrechtenverdragen en IAO-verdragen te steunen. Het eerste verslag over de SAP+-controlecyclus is begin 2016 gepubliceerd.

De algemene oproep tot het indienen van voorstellen van het EIDHR uit 2015 omvatte een opdracht voor het ondersteunen en in staat stellen van actoren uit het maatschappelijk middenveld om bij te dragen tot het toezicht op en de daadwerkelijke uitvoering van 27 relevante verdragen die door begunstigde landen van SAP+ zijn bekrachtigd (5 miljoen euro). De geselecteerde projecten zullen ertoe bijdragen dat door maatschappelijke organisaties naar behoren wordt toegezien op mensenrechtenschendingen in begunstigde landen van SAP+.

Wat exportcontroles betreft, wordt Verordening (EG) nr. 1236/2005 met betrekking tot de handel in bepaalde goederen die gebruikt zouden kunnen worden voor de doodstraf of foltering⁴⁸ herzien en is er goede vooruitgang geboekt met de bespreking van het wijzigingsvoorstel van de Commissie. In het laatste kwartaal van 2015 hebben het Europees Parlement en de Raad hun standpunt vastgesteld en ter zake een dialoog met de Commissie gestart, die in 2016 zou moeten worden afgerond.

⁴⁷ COM(2015) 497 final:

<http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/EN/1-2015-497-EN-F1-1.PDF>

⁴⁸ Uitvoeringsverordening (EU) nr. 1352/2011 van de Commissie (20 december 2011).

De Commissie heeft werk gemaakt van de actualisering van Verordening 428/2009 van de Raad⁴⁹ tot instelling van een communautaire regeling voor controle op de uitvoer, de overbrenging, de tussenhandel en de doorvoer van producten voor tweërlei gebruik, en daarbij aandacht besteed aan controles op bewakingstechnologie om de potentiële risico's te verminderen die verbonden zijn aan de ongecontroleerde uitvoer van ICT-producten die voor schendingen van de mensenrechten kunnen worden gebruikt. In 2015 is een aanvang gemaakt met een voorafgaande effectbeoordeling voor de herziening, en een voorstel voor een herziene verordening wordt in het najaar van 2016 verwacht.

De Europese Commissie zal de mensenrechten opnemen in haar effectbeoordelingen wanneer dit relevant is. Effectbeoordelingen worden uitgevoerd voor wetgevings- en niet-wetgevingsvoorstellen, uitvoeringsmaatregelen en beleidsinitiatieven op het gebied van handel die wezenlijke economische, sociale en milieueffecten hebben. Er is een speciale leidraad uitgewerkt voor grondrechten en mensenrechten⁵⁰.

In dit verband is voor handels- en investeringsovereenkomsten systematisch een analyse van de mogelijke gevolgen voor de mensenrechten opgenomen in alle effectbeoordelingen en beoordelingen van het duurzaamheidseffect die sinds 2012 door de verantwoordelijke Commissiedienst zijn uitgevoerd⁵¹. Beoordelingen van het duurzaamheidseffect zijn meer gedetailleerde beoordelingen die voor alle belangrijke handelsbesprekingen worden verricht tijdens het onderhandelingsproces.

Om de beoordeling van de gevolgen van handels- en investeringsinitiatieven voor de mensenrechten te verfijnen, worden sinds 2015 voor de analyse in effectbeoordelingen en beoordelingen van het duurzaamheidseffect voor nieuwe beleidsinitiatieven op het gebied van handel de specifieke richtsnoeren gevolgd die de Commissie datzelfde jaar heeft bekendgemaakt. Dat is het geval voor de beoordelingen van het duurzaamheidseffect voor de Overeenkomst Investeringsbescherming tussen de EU en Myanmar/Birma, waarmee in september 2015 een aanvang is gemaakt en die in de eerste helft van 2016 moet worden afgerond.

⁴⁹ Verordening (EG) nr. 428/2009 van de Raad (5 mei 2009).

⁵⁰ Betere regelgeving, instrument # 24

⁵¹ De gebruikte methodologie bouwt voort op de in 2011 door de Commissiediensten opgestelde richtsnoeren betreffende de inachtneming van de grondrechten in effectbeoordelingen, SEC (2011) 567 final: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/operational-guidance_en.pdf

Ten slotte steunt de EU op multilateraal niveau het Wapenhandelsverdrag (WHV), dat gericht is op een grotere verantwoordelijkheid en transparantie in de wapenhandel en dat eind 2014 in werking is getreden. Het Verdrag bepaalt onder meer dat, voordat beslissingen over de uitvoer van wapens worden genomen, het risico dat de wapens gebruikt zullen worden voor het plegen of bevorderen van ernstige schendingen van de mensenrechten of het internationaal humanitair recht, onder meer daden van gendergerelateerd geweld, moet worden beoordeeld. Die risicobeoordeling komt bovenop het verbod op wapenuitvoer, indien deze wapens gebruikt kunnen worden bij het plegen van volkerenmoord, misdaden tegen de menselijkheid, ernstige schendingen van het Verdrag van Genève, aanvallen op burgers of andere oorlogsmisdaden als omschreven in de toepasselijke internationale verdragen.

In dit verband bleef de EU zich in 2015 beijveren voor de bekrachtiging van het Verdrag door alle lidstaten van de VN. Naast deze diplomatieke inspanningen bood het door de EU gefinancierde ondersteuningsprogramma voor de uitvoering van het WHV technische bijstand aan een aantal begunstigde landen (11 tot nu toe) bij het versterken van hun nationale systemen conform de eisen van het Verdrag.

Ontwikkelingssamenwerking

De EU is vastbesloten de mensenrechten te integreren in haar ontwikkelingssamenwerking. In dit verband is de EU, na de goedkeuring in 2014 van het werkdocument van de Commissie over een *"op rechten gebaseerde benadering van de ontwikkelingssamenwerking van de EU die alle mensenrechten omvat"*⁵² en de daaropvolgende conclusies van de Raad⁵³, waarin een "instrumentarium" van concrete richtsnoeren werd verstrekt, geleidelijk begonnen met de integratie van een dergelijke op rechten gebaseerde benadering in haar ontwikkelingsprogramma's. Doel is niet alleen "geen schade te berokkenen" door het voorkomen van onbedoelde negatieve effecten van ontwikkelingsactiviteiten voor de eindbegunstigden, maar ook "maximaal goed te doen" door concreet en rechtstreeks bij te dragen tot de verwezenlijking van hun mensenrechten, hetgeen zowel een middel als een doel van ontwikkelingssamenwerking wordt geacht. De Commissie heeft de op rechten gebaseerde benadering opgenomen in belangrijke documenten, onder meer de identificatiefiches voor vormen van hulpverlening, het projectmonitoringsysteem, het stelsel van criteria voor projectevaluatie, en routekaarten voor samenwerking met het maatschappelijk middenveld. Op lokaal niveau hebben sommige EU-delegaties de op rechten gebaseerde benadering reeds in hun programmering opgenomen.

Stap voor stap worden door de EU gefinancierde projecten opgezet volgens de op rechten gebaseerde benadering. Voorts is in 2015 voorbereidend werk verricht met betrekking tot een steunprogramma, dat begin 2016 operationeel moet zijn, voor het opleiden van EU-delegaties en ander EU-personeel in het hanteren van de op rechten gebaseerde benadering.

Een eerste evaluatie van de uitvoering van het instrumentarium wordt overwogen.

⁵² SWD (2014) 152 final, Brussel, 30 april 2014

⁵³ Conclusies van de Raad over een op rechten gebaseerde benadering, aangenomen in mei 2014: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/142682.pdf